

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

FAKULTA HUMANITNÍCH STUDIÍ

Studium humanitní vzdělanosti

Bakalářská práce

Obnovování folklorních tradic na příkladu souboru písní a tanců Šumava
Restoring folklore traditions as an example of folklore dance group Šumava

Denisa Valentová

Poděkování:

Na tomto místě bych chtěla poděkovat vedoucímu mé bakalářské práce PhDr. Václavu Hájkovi, PhD. za věcné připomínky a trpělivost.

Prohlašuji, že jsem práci vypracovala samostatně. Všechny použité prameny a literatura byly řádně citovány. Práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 17. 5. 2013

.....

podpis

Obsah

Úvod	1
1. Definice pojmů	2
1.1. Folklor	2
1.1.1. Znaký folkloru	4
1.2. Folklorismus	5
1.2.1. Vztah folkloru a folklorismu	6
2. Vývoj folkloru a jeho studia	8
2.1. Folklor a folklorní hnutí v čase	8
2.1.1. Počátky využití folkloru v kulturním životě společnosti	8
2.1.2. Folklor v první polovině 20. století	10
2.1.3. Folklorismus druhé poloviny 20. století	10
2.2. Prezentace tradiční lidové kultury v současnosti	12
3. Lidová kultura	14
3.1. Definice pojmu	14
3.1.1. Vývoj lidové kultury v západních Čechách	16
3.1.2. Folklorní sdružení České republiky	17
3.2. Tradice a zvyk	18
4. Soubor písní a tanců Šumava	21
4.1. Folklorní soubory	22
4.2. Historie souboru písní a tanců Šumava	23
4.2.1. Počátky souboru v 50. letech	23
4.2.2. Soubor v 60. a 70. letech	26
4.2.3. Soubor v 80. letech	28
4.2.4. Soubor v 90. letech	30
4.2.5. Soubor od roku 2000 po současnost	31
4.3. Organizační struktura souboru	34
4.4. Lidový kroj Klatovska	34
5. Mezinárodní folklorní festivaly	37
5.1. Vznik a vývoj folklorních festivalů v České republice	37
5.2. Mezinárodní folklorní festival v Klatovech	38
Závěr	39

Seznam použité literatury	41
Obrazové přílohy	44

Úvod

V úvodní části této práce se zabývám pojmy folklor a folklorismus, jejichž vývoj je nutné popsat v čase. S ohledem na tyto definice by bylo přesnější v celé práci označovat soubory a festivaly za folkloristické, ale rozhodla jsem se pro jejich obecné označení folklorní. Dále se zaměřím na definice pojmů jako je tradice a lidová kultura, jejichž vývoj je také nutné zachytit v delším časovém úseku.

Problematiku konstruování folklorních tradic názorně popíši na tanečním souboru písní a tanců Šumava a jeho dětské složce Šumavánek. Oba soubory působí v Klatovech. Soubor písní a tanců Šumava si klade za cíl uchovat lidové taneční umění Klatovska a umělecky účinnou formou se o něj podělit s diváky. Díky zakládajícím členům souboru a jejich sběratelské práci se podařilo zachytit celou řadu písní, tanců a také zvyků, které vypovídají o životě na Šumavě. Kmenovým repertoárem souboru je folklor, který se snaží veřejnosti ukázat klatovské kroje, tance, hudbu a písně šumavského kraje, které zazněly na folklorních festivalech a slavnostech v České republice i v zahraničí. Pokusím se zjistit, zda měl soubor Šumava v Klatovech nějakého předchůdce, na jehož repertoár by měl možnost navázat. Dále budu zjišťovat, s jakými prameny při vytváření tanců vedení pracovalo. Díky aktivitám souboru Šumava vznikla v Klatovech ještě jedna tradice a to Mezinárodní folklorní festival. V tomto roce je naplánovaný již dvacátý ročník. Problematice folklorních festivalů věnuji také jednu kapitolu.

Podklady, které jsem k napsání této práce použila, je možné rozdělit do několika kategorií. Zaprvé to je literatura vztahující se k tématům dané problematiky. Zadruhé to jsou rozhovory vedené s dvěma bývalými členy souboru a s jedním aktivním členem. Rozhovory jsem vedla ve dnech 27. – 28. dubna a odpovědi respondentů jsem písemně zaznamenávala. Vzhledem k tomu, že jsem sama členkou souboru písní a tanců Šumava, tak dalším zdrojem informací pro mě bylo zúčastněné pozorování.

1. Definice pojmů

V této kapitole se pokusím definovat pojmy folklor a folklorismus. Vzhledem k tomu, že se jedná o široké téma, pokusím se nastínit pouze hlavní linie těchto pojmů s důrazem na českou etnografii.

1.1.Folklor

Pojem folklor je tvořen výrazy *folk* (lid) a *lore* (věda, vědomosti). Poprvé byl použit anglickým vědcem Williamem J. Thomsem v roce 1846 (pseudonym A. Merton, 1803 – 1885), který nahradil dřívější pojem *folklorní starožitnosti*. Tento výraz označoval hmotné či nehmotné objekty a jevy, např. mravy, obyčeje a pověry vytvářené nevzdělaným lidem. Později byl definován jako samostatný proces, který vede k těmto materiálním a duchovním projevům.

Český etnolog Bohuslav Beneš folklor definoval jako „soubor slovesných, hudebních, písňových, tanečních a divadelně-dramatických projevů s estetickou intencí.“¹ Zdrojem je tradice, která je chápána jako soubor prostředků, ze kterých autor vychází. Během folklorního projevu dochází k interakci mezi těmi, co folklor předvádí a diváky, kteří se mohou různým způsobem tohoto představení účastnit. Folklor se šíří hlavně ústní formou, takže jazyková složka představuje jeho významnou část. „Vnímateli a dalšími nositeli (případně šířiteli) jsou příslušníci různých skupin a vrstev daného lokálního, regionálního nebo národního společenství, tedy tzv. tradičních (rodina a rodinné vztahy), institucionálních (členové organizace) a neformálních (náhodných, bez vnitřní vazby) skupin společnosti, v nichž můžeme najít ještě další mikrostrukturní členění pohlaví, generací, zaměstnání, osobních zájmů a jiné.“²

Pojetí folkloru se měnilo a dalo by se rozdělit do několika vln. Do konce 40. let 19. století byl považován za „primitivní umění“ prostého lidu a stal se předmětem vědeckého sbírání. Folklor byl vším, co lid znal, praktikoval a čím se také bavil. Specifičtěji byl folklor uchopen roku 1954, kdy byl na kongresu v Sao Paulu pojmenován jako produkt „tradice,

¹ BENEŠ, Bohuslav: Úvod do folkloristiky. 1. vyd. Brno: Univerzita J. E. Purkyně, 1980. s. 5

² tamtéž, s. 6

rozvíjené ústním podáním. Příznačné faktory pro tento proces jsou: nepřetržitá souvislost přítomného s minulým, existence variant, vyplývajících z tvůrčích impulsů jednotlivce nebo skupiny, a výběr, prováděný lidem.³ S pokrokovým názorem přišel Antonio Gramsci, který tvrdil, že „folklór je bezprostředním vyjádřením filosofie lidu a že jde o celý komplex věření, předsudků a názorů pracujících mas.“⁴

Druhá vlna byla ovlivněna vztahem mezi materiální a duchovní kulturou lidu s folklorem. Toto etnografické pojetí významně ovlivnilo francouzskou folkloristiku. Třetím pojetím zkoumání je literární věda, která se ujala v německé, skandinávské i ruské folkloristice. „Jedním z posledních stabilizovaných názorů je představa Viktora Guseva z roku 1967: Z hlediska uměleckého, estetického je folklór komplex složitých mnohoprvkových druhů synkretického umění, v němž se používá uměleckých prostředků, zaměřených na bezprostřední sluchové a zrakové vnímání při interpretaci.“⁵

Současný pojem je dle sociologického slovníku definován jako „spontánní, kolektivně vytvářené, sdílené, rozvíjené a předávané slovesné, písňové, taneční a divadelní projevy způsobu života kultury.“⁶ Národopisná encyklopedie doplňuje, že folklór je „závislý na tradování a těsném spojení se způsobem života, zvyklostmi a myšlením venkovského zemědělského obyvatelstva i městského lidu.“⁷

Městské a venkovské prostředí způsobilo odlišnost městského a venkovského folkloru, ale nezabránilo jejich prolínání a vzájemnému ovlivňování. „Folklór se od umělé kultury odlišuje synkretickou mnohovrstevnatostí jednotlivých prvků, svébytnými znaky formovými a obsahovými, principy vzniku a fungování v lidovém společenství, významem a vlastnostmi interpreta.“⁸ Díky tomu je folklór svébytný a komplexní kulturní jev.

Český folklorista Jan Krist definuje pojem folklór takto: „Za folklór tradičně chápané ztvárnění zkušeností a představ, uchovávané převážně v paměti (kolektivní paměti) tvůrců a nositelů a vyjadřované ústní nebo písemnou formou, vycházející z příslušné skupinové estetické tradice (stereotypů, úzů) v prostředí jeho vzniku a primárních funkcí. V rámci

³ tamtéž, s. 6

⁴ tamtéž, s. 6

⁵ tamtéž, s. 7

⁶ LINHART, Jiří, ed., VODÁKOVÁ, Alena, ed. a KLENER, Pavel, ed.: Velký sociologický slovník. vyd. 1. Praha: Karolinum, 1996. s. 319

⁷ BROUČEK Stanislav, ed., JERÁBEK Richard, ed. Lidová kultura: národopisná encyklopedie Čech, Moravy a Slezska. 1. vyd. Praha: Etnologický ústav Akademie věd České republiky v Praze a Ústav evropské etnologie Filosofické fakulty Masarykovy univerzity v Brně v nakl. Mladá fronta, 2007, 1 sv., s. 219

⁸ tamtéž, s. 219

této tradice existuje zpětná vazba *performance-vnímatel*, která je aktivní a vědomě udržovaná.⁹

V současné době se folklor dělí na *slovesný* (např. pohádky, přísloví, pranostiky), *hudební* (lidová píseň, lidová hudba), *taneční* (všechny základní druhy lidového tance – např. točivé či figurální tance) a *dramatický* (obchůzka, obřadní hry). Folklorní tvorba vzniká v lidovém prostředí, je individuální, ale anonymní.

1.1.1. Znaky folkloru

Názor, že pouze anonymní skladby a ty, které se šíří ústně, mohou být považované za folklorní, je překonán. Folklorní skladba se vyznačuje určitým stupněm improvizace, variabilitou a proměnlivostí. Dále je charakteristická svou historičností, zde se ovšem nejedná o snahu objektivně zachytit událost, ale naopak o osobní interpretaci prožitku jednotlivce. Funkčnost folkloru můžeme rozdělit na mimoestetickou, kam patří např. „funkce ideové, obřadní, magické, ekonomické, slavnostní, společensky integrační, informační.“¹⁰ Zábavné a emocionálně podložené funkce patří mezi estetické, které se rozlišují v historických souvislostech. Vzhledem k tomu, že folklor využívá několika žánrových postupů v jednom (např. lidová píseň s tancem), tak se dále vyznačuje i svou synkretičností.

Folklor je dále ovlivněn lidovou tradicí, o které Bohuslav Beneš mluví jako o „označení pro otevřenou strukturu historicky vzniklých a společensky podmíněných životních, právních, mravních, obyčejových a estetických názorů, institucí, funkcí, procesů a hodnot, které převládají v jednotlivých skupinách vesnického obyvatelstva a které příslušný kolektiv nositelů v daném prostředí postupně přijal za normu.“¹¹ Nositelem tradice může být aktivní interpret, který nejen interpretuje, ale tradici i rozvíjí. Pasivní interpret tradici zná, ale neinterpretuje a nositelem slovesné lidové tradice je i kolektiv. Folklorizací Beneš označuje zlidovění, tedy projev národní kultury v lidovém prostředí, kdy se projevuje integrující funkce tradice (např. během národního obrození). Folklorismus je opakem zlidovění a podléhá módnosti.

⁹ KRIST, Jan: Tradice lidové kultury v kulturním vývoji České republiky: sborník příspěvků. Strážnice: Ústav lidové kultury, 2001. s. 53

¹⁰ BENEŠ, Bohuslav: Úvod do folkloristiky. 1. vyd. Brno: Univerzita J. E. Purkyně, 1980. s. 13

¹¹ tamtéž, s. 15

Folklor je předáván ústní formou z generace na generaci, tudíž je závislý na paměti. Vzhledem k tomu, že většinou postrádá oporu v písemném zpracování, dochází k jeho obměňování a k improvizaci interpretů. Přestože jsou autoři folklorních děl většinou neznámí, jejich anonymita nepatří mezi výlučné znaky folkloru. Sami nositelé (tanečník, vypravěč, zpěvák) folklor ovlivňují – nejen že ho reprodukuje, ale mohou ho i rozvíjet, nebo i ochudit. „Převzetí písně, tance, pohádky či pověsti, ztotožnění s vkusem a způsobem myšlení, tj. sankcionalizace příslušným společenstvím, a variační proces“¹² patří mezi významné znaky folkloru.

1.2. Folklorismus

Tento pojem zavedl v roce 1962 H. Moser „pro existenci, využití, adaptaci a přeměnu tradičních jevů lidové kultury v nepůvodních podmínkách.“¹³ Dochází k převádění lidové kultury do jiného kulturního a společenského systému, ve kterém plní jinou funkci, než svou původní. Folklorismus je na rozdíl od folkloru projevem masové kultury, je sice od folkloru odvozen a významově s ním souvisí, jeho obsah je ovšem podstatně odlišný. Mezi projevy folklorismu řadíme například venkovské obyčeje slavené ve městech, snahy o obnovení kroje a lidového oděvu, folkloristické festivaly nebo hnutí souborů písní a tanců. „Charakteristickým znakem folklorismu je i uvědomělé uchovávání, rozvíjení a pěstování folkloru, jeho šíření v tisku, rozhlasu, televizi, na audio a video nosičích.“¹⁴ K jeho rozmachu přispívá komercializace folkloru. Můžeme v něm nalézt složku uměleckou i společenskou, ale i charakter politický nebo nacionální.

Projevy folklorismu zaznamenáváme již od 17. století v oblasti literatury a rozmach zaznamenává od poloviny 18. století. U nás se folklorismus uplatňuje hlavně v oblastech lidového vyprávění, lidového zpěvu, lidového divadla, v práci lidových souborů písní a tanců. K nevýraznější společenské prezentaci lidové kultury dochází během folklorních festivalů. „Z etnografického hlediska má folklorismus tuto vnitřní strukturu: individuální,

¹² BROUČEK Stanislav, ed., JEŘÁBEK Richard, ed. Lidová kultura: národopisná encyklopedie Čech, Moravy a Slezska. 1. vyd. Praha: Etnologický ústav Akademie věd České republiky v Praze a Ústav evropské etnologie Filosofické fakulty Masarykovy univerzity v Brně v nakl. Mladá fronta, 2007, 1 sv., s. 219

¹³ tamtéž, s. 220

¹⁴ tamtéž, s. 220

rodinné či subjektivní projevy, dále veřejné a kolektivní akce a produkty estetického nebo ekonomického zaměření, a konečně jevy, které mohou sloužit k udržení lidové tradice.“¹⁵

V rámci folklorismu patří k současnému lidovému divadlu také vystoupení folklorních souborů, jejichž stylizace folkloru mají široký rozsah od jevištní úpravy až po moderní taneční projevy. „V souboru, kde pracuje dramaturg a choreograf, chybí – na rozdíl od folklorního prostředí – aktivně kolektivní ovlivňování výběru a úpravy repertoárových čísel a záleží na kulturní a interpretační úrovni uměleckého vedení souboru, jak dokáže zákonitostem scénického předvádění folkloru porozumět.“¹⁶ Na pódiu dochází k předvádění folkloru jako „divadla v divadle“ - zdůrazněna je zábava, estetika a funkce věcně informativní (na rozdíl od tradičního prostředí). Po roce 1948 u nás dochází „k vzrůstu folklorismu v souvislosti s ideologickým využitím idealizované představy o lidu a jeho kultuře.“¹⁷

1.2.1. *Vztah folkloru a folklorismu*

Hlavní rozdíl mezi folklorem a folklorismem je ve velké míře stylizace, prostředí a způsobu komunikace mezi umělcem a příjemcem. Folklorismus je ovlivněn stylizací, která je mimochodem daná i očekáváními samotných diváků, kteří sice touží po autenticitě, ale zároveň i po pobavení v krátkém čase. Kroje jsou proto o něco barevnější a taneční čísla v sobě obsahují pokud možno vtipné prvky. Folklorismus se na rozdíl od folkloru odehrává v nepůvodním prostředí. Folklor je ve své podstatě rozmanitým jevem, který existuje v mnoha variantách, soustředí se na interpreta a při jeho prezentaci dochází k interakci s divákem. Folklorismus je ovlivněn komercializací a orientuje se naopak na prožitek diváka, který pasivně přihlíží. Za svůj rozvoj vděčí folklorismus mimo jiné i masovým komunikačním prostředkům jako jsou CD, tiskoviny, rozhlas, televize a film.

Lidové tradice mají svou vnitřní i ekonomickou hodnotu. Lidová umělecká výroba a folklorní festivaly se staly předmětem turismu, který je svou masovostí a často nedostatečnou informovaností jednou z příčin deformace kulturního dědictví. Paradoxně folklorismus zachoval určité jevy tradiční kultury a přispívá k jejich dalšímu uchování.

¹⁵ Výbor pro současného čtenáře. Česká lidová tvořivost, vyd. 1. Praha: Odeon, 1990. s. 16

¹⁶ tamtéž, s. 18

¹⁷ MALINA, Jaroslav. Antropologický slovník, aneb, Co by mohl o člověku vědět každý člověk: (s přihlédnutím k dějinám literatury a umění). Brno: Akademické nakladatelství CERM, 2009. s. 1234

Národopisná výstava československá roku 1895 byla první masovým zprostředkováním folkloru z druhé ruky, tedy v jeho nepůvodním prostředí. V následujících letech byl folklorismus posílen díky *krúžkařskému hnutí*. Postupně se folklor začal projevovat v podobě přímé (snaha o autentickou nápodobu s tradičními projevy) a v podobě nepřímé (využití některých tradičních prvků, které byly přeneseny do zcela nového uměleckého díla, např. nahrávky na CD). „Předvádění folkloru se tak postupně stávalo jevem uměleckým, společenským i masovým.“¹⁸

¹⁸ TYLLNER, Lubomír. Tradiční hudba: hledání kořenů. 1. vyd. Praha: Etnologický ústav Akademie věd České republiky, 2010. s. 87

2. Vývoj folkloru a jeho studia

2.1. Folklor a folklorní hnutí v čase

Identifikace znaků lidové kultury není jednoduchá, protože je nezbytné zkoumat její proměny v čase a místě od raného novověku. Navíc změny ve společenských strukturách jsou dlouhodobými procesy.

2.1.1. *Počátky využití folkloru v kulturním životě společnosti*

Od konce středověku se nejčastěji setkáme s využitím prvků lidové kultury v souvislosti s písněmi a tancem. Byly součástí předkřesťanských zvyků, pod vlivem nejrůznějších církevních a světských zákazů se proměňovaly a ještě v 16. století nepatřila tato vesnická forma zábavy mezi příkladné formy zábavy. Ze století sedmnáctého už máme ale doklady o tom, jak poddaní před svou vrchností předvádí tance spojené s obyčejí. „Nejstarší je zřejmě zápis o tom, že zemský hejtman Ladislav Velen ze Žerotína v roce 1620 připravil Fridrichovi Falckému zajímavou podívanou: vystoupení svých severomoravských poddaných v krojích a s lidovou muzikou.“¹⁹ Šlechta naopak našla zálibu v nošení krojů.

Jedním z významných impulzů rozvoje kultury na poddanské vesnici z přelomu 17. a 18. století je rekatolizace spojená s požadavky tridentského koncilu. Ten mimo jiné povolil jako doprovod bohoslužeb a církevních slavností zpěv písní v národních jazycích. Došlo tím k pronikání barokní kultury do vesnických far i škol.

Širší zájem o lidovou kulturu můžeme pozorovat až na počátku 19. století, kdy byla např. v roce 1819 uspořádaná sběratelská akce Společnosti přátel hudby ve Vídni, díky níž se sbíraly písně po celé rakouské monarchii. Tou dobou se navíc rozmohl zvyk veřejného předvádění selských krojů a zvyků. Od konce 18. století začalo být součástí světských slavností pořádaných ve městech i předvádění zvyků, obyčejů, písní a tanců rolníků z vesnic. Mezi oblíbené patřily dožínky a svatba. Na takové slavnosti byli vesničané pečlivě vybíráni úředníky.

¹⁹ JANČÁŘ, Josef a Jan KRIST. Národopisné slavnosti a folklorní festivaly v České republice: (s přihlédnutím k dějinám literatury a umění). Strážnice: Národní ústav lidové kultury, 2007. s. 19

České národní obrození a zájem o národ podnítil počátky sběratelské činnosti, která byla ovlivněna romantismem a zároveň byla reakcí na osvícenství. Dle romantismu byla lidová slovesnost výrazem duše národní pospolitosti, vzorem pro umělou literární tvorbu a vrcholným uměleckým projevem. Tato *romantická* fáze, dobově označovaná jako *starožitnická*, v sobě spojovala bádání etnografické, folkloristické, vlastivědné, etymologické, i archeologické. Za všechny představitele mohu jmenovat Karla Jaromíra Erbena, sběratele české lidové poezie, který například v letech 1841 – 1843 vydal rozsáhlý třísvazkový soubor *Písňe národní v Čechách* v letech. Práce Johanna Gottfrieda Herdera a bratrů Jacoba a Wilhelma Grimma podpořily vědecký zájem o folklor.

Industrializace a urbanizace ovlivnila nejen psychiku lidí, ale zásadním způsobem i strukturu společnosti. Zejména venkovské obyvatelstvo nabylo pocitu, že ztrácí své tradiční hodnoty a jen těžko se přizpůsobovalo novému životnímu stylu. Až konec šedesátých let devatenáctého století přinesl novou politickou elitu, vznikaly nejrůznější spolky (např. Měšťanské besedy, sokolské spolky) a můžeme pozorovat první krůčky směrem k občanské společnosti. Národní snahy obohatit slovní zásobu češtiny vedly ke sběru nejrůznějších slovesných forem. Snaha o dokonalý obraz národa vedl k vytvoření rukopisných padělků, u nás to byly Rukopisy Královédvorský a Zelenohorský. V devadesátých letech devatenáctého století se masově pořádaly národopisné a hospodářské výstavy v Čechách i na Moravě, jejichž vyvrcholením byla Národopisná výstava československá v roce 1895. Ta mimo jiné přispěla k rozvoji nejrůznějších forem novodobého folklorismu. „Prvky lidové kultury, zapsané v 19. století, sice patří k základním pramenům poznatkům o kultuře a způsobu života vesnic a malých měst, ale jsou jen archivními záznamy a odrazovým můstkem ke studiu procesu jejich změn a inovací.“²⁰ Od konce 19. století pro další rozvoj folklorismu u nás sehrála důležitou roli Moravskoslezská beseda v Praze, která se roku 1902 přesunula do Akademického odboru Československé jednoty, v rámci níž se uskutečňovaly setkání s lidovou písní. Tehdejší městské slavnosti využívající prvky folkloru vycházely ze zvyků poddaného rolnictva, barokních církevních slavností a nově demonstrovaly národní požadavky a práva.

²⁰ tamtéž, s. 14

2.1.2. Folklor v první polovině 20. století

„Na rozdíl od druhé poloviny 19. století, kdy lidové písně a tance byly do společenského života převzaty jako prostředek k podpoře vlasteneckého uvědomování, staly se na počátku 20. století součástí konzumní zpěvní a hudební kultury části moderní společnosti.“²¹ Projevy lidové kultury byly po vzniku Československa využívány k budování nového státu. Nejruznější slavnosti se konaly pod křídly organizací, jako byl Sokol, Národní jednota, Orel, Katolická omladina a Jednota republikánského dorostu. Kulturní aktivity byly využívány i politickými stranami. V této době se těšila oblibě dechová hudba a to dokonce i jako doprovod k folklorním vystoupením. Tehdejší kritika takovýchto folklorních aktivit nebyla vždy jen pozitivní. Objevovaly se také negativní názory mluvící o určitém zpátečnictví a pouhé folklorní vlně, která bude brzy překonána. Přesto můžeme tyto slavnosti považovat za předchůdce dnešních folklorních festivalů.

Novinkou od dvacátých let byly hudební pořady věnované lidové hudbě vysílané na Československém rozhlasu a film, který dokázal zachytit lidové tance, kroje a zvyky. Během druhé světové války folklorní skupiny neztratily na popularitě a byly tolerovány okupanty. Z této doby najdeme snahy o organizované nácviky lidových písní a tanců. „Vznikaly i rozdílné názory na regionální čistotu folklorního projevu a na jeho vysokou stylizaci, jež se pak výrazně projevil v činnosti novodobých folklorních souborů lidových písní a tanců v druhé polovině 20. století.“²²

2.1.3. Folklorismus druhé poloviny 20. století

Po skončení druhé světové války došlo k mohutnému rozvoji folklorního hnutí, který byl částečně politicky motivovaný. Byly zřízeny osvětové rady zemských a národních výborů a folklorní vystoupení, do té doby považované za zábavu, se staly uměleckou činností.

S nástupem komunistického režimu přišlo rušení mnoha spolků věnujících se folklorním aktivitám. Ty byly nahrazeny *soubory písní a tanců*, které byly organizovány politicko-sociálními organizacemi, jako byly městské Domy osvěty, Jednotná zemědělská družstva, Revoluční odborové hnutí nebo Československý svaz mládeže a nově bylo

²¹ tamtéž, s. 37

²² tamtéž, s. 54

zřízeno Ústředí lidové tvořivosti. Všichni ti, co se nechtěli k těmto organizacím připojit, museli odejít z veřejného života.

V programech souborů se objevovaly mimo jiné akce související s výročním cyklem. Souborové aktivity byly vystaveny přísnému drobnohledu, takže došlo k potlačení projevů lidové kultury související například s církevním životem. Komunistická strana ovšem podporovala lidové umění pracujícího lidu a také ho kontrovala. „Prezentace folkloru se stala nevyhnutelná na všech oslavách, výročích, výročních schůzích, sjezdech a dalších společenských a politických shromážděních, kde si strana a vláda vybírala zástupce z řad folklorních souborů pro účinkování, upozorňovala a doporučovala úpravy textů písní, změny v repertoáru a některým funkcionářům nebylo cizí vyjadřovat se k výrazovým prostředkům choreografa nebo konkrétních interpretů.“²³

Přesto nelze opomenout význam činnosti souborů v této době. V rámci svého působení soubory zpracovaly mnoho obyčejů z výročního a rodinného cyklu, spolupracovaly s místními pamětníky a nadšenci, ale i s odborníky (např. s muzejními pracovníky, etnografy a choreografy). V souborech se pracovalo v podstatě dvojitým způsobem: buď se tance zpracovávaly bez využití myšlenky (důraz byl kladen na estetický účinek), nebo vznikala po dramatické stránce promyšlená monotematická pásma, která byla oceňována na nejrůznějších soutěžích. V souborech se setkávali lidé s obdobným smýšlením, měli možnost seberealizace, dostali příležitost k veřejnému projevu i zahraničnímu výjezdu.

V 50. letech tedy docházelo k tvorbě lidovosti, od nositele lidové kultury – vesnického lidu – se tato tvorba zaměřila na lid dělnický, který byl stavěn do jakéhosi protikladu s vesnicí. V období 60. let se situace mění, mnoho souborů přestane fungovat a díky vlivu folkloristů se opět vrací prvek vesnice a je zřetelná snaha o návrat k původním formám lidového projevu. Docházelo k hojnému sběru dat a zakladatelé souborů tvůrčím způsobem tvořili repertoáry. V následujících letech došlo k rekonstrukci mnoha písní a tanců, které dříve fungovaly na vesnici a byly vázané na místní region. V 80. letech dochází ke stylizaci s důrazem na scénickou úpravu. Té neunikly ani kroje. Družstvo *Slovač* zhotovovalo kroje, o které byl velký zájem. „Nákladnost zhotovení krojů a především snaha o vytvoření

²³ HABARTOVÁ, Romana. Folklorní hnutí a tradiční lidová kultura na přelomu tisíciletí. In: BLAHŮŠEK, Jan. Problematika prezentace a medializace tradiční lidové kultury: sborník příspěvků z 21. Strážnického symposia konaného ve dnech 15. - 16. března 2006 / [výkonný redaktor: Jan Blahůšek]. Strážnice: Národní ústav lidové kultury, 2006. s. 156

praktického, pohodlného a na rychlost převleku co nejvhodnějšího vrstvy oděvu vedly k jeho stylizaci.²⁴

Po roce 1989 došlo k zásadní změně v zájmové umělecké činnosti. „Především se folklor, označovaný a prezentovaný doposud jako umění pracujícího lidu, zbavil ideologického nánosu a umožnil jednotlivcům i skupinám projevit se svobodně dobrovolnou veřejnou činností.“²⁵ Zejména od druhé poloviny devadesátých let dvacátého století lze v obcích pozorovat návrat mnoha lokálních zvyků, slavností a obyčejů. „Amatérské kolektivy se vcelku bez zásadních potíží vyrovnaly se změnami právní subjektivity, s omezením toku finančních prostředků ze strany státu, se zrušením sítě státních poradenských a metodických pracovišť.“²⁶ Místo státem řízených spolků se otevřela možnost pro uplatnění občanských aktivit. Ty se neobejdou bez odborné pomoci muzeí a podpory obcí (dotační politika, využití souborů ve společenském životě obce, propagace souborů, poskytování bezplatných prostor ke zkoušení...).

2.2. Prezentace tradiční lidové kultury v současnosti

Tradiční a lidová kultura jsou nedílnou součástí kulturního dědictví každé země. Kulturní dědictví se rychle mění, často i zaniká a to obzvláště jeho nehmotná část. Bývá totiž nahrazována mezinárodní masovou kulturou. Mnoho organizací, jako např. UNESCO, se proto snaží toto dědictví uchovat. Jedním ze způsobů zachování nehmotného bohatství je sběr, zaznamenávání a archivování. Účinnější způsob by byl, pokud by se nositelé nehmotného dědictví nadále snažili rozšiřovat své znalosti a předávali je dál, nastupujícím generacím. Obzvláště v druhé polovině 20. století dochází k četným ztrátám a s ohledem na toto nebezpečí přijalo UNESCO v roce 1989 přelomový dokument s názvem *Doporučení k ochraně tradiční a lidové kultury a folkloru*.

V České republice také můžeme pozorovat snahy o zachování tohoto dědictví, dne 11. 6. 2003 došlo k přijetí vládního usnesení č. 571, kterým byla přijata „Koncepce účinnější péče o tradiční lidovou kulturu v České republice.“ V tomto opatření, na jejímž vzniku se podílel Národní ústav lidové kultury a ministerstvo kultury, je popsáno jak

²⁴ tamtéž, s. 158

²⁵ tamtéž, s. 158

²⁶ tamtéž, s. 165

efektivně identifikovat lidovou kulturu, systematicky ji dokumentovat, uchovávat a prezentovat vůči veřejnosti. „Společné úsilí má směřovat k ochraně hodnot vytvářených po celá staletí, která jsou základem kulturní identity, zdrojem kulturní rozmanitosti a vzdělanosti.“²⁷

Odpovědnost za uchování dokladů o minulých generacích připadá nejen na jednotlivce a nejrůznější korporace, z velké části i na stát. Nejviditelnější přímá podpora prezentace tradiční lidové kultury státem je na přehlídkách a festivalech k tomu určených. K prezentaci této kultury stát přispívá i vytvořením (či posílením starších) institucí k tomuto účelu pověřeným. Dalším nástrojem k zajištění prezentace tradiční lidové kultury je systém nadací, nadačních fondů, případně grantový systém.

Vedle autentických skupin interpretů tradiční lidové kultury existuje skupina folklorních hnutí, jejíž členové se jednotlivé prvky a jevy kultury musí učit. Jedná se o nejrůznější spolky či dobrovolná sdružení. V mnoha zemích je do prezentace tradiční lidové kultury zapojen systém školství. Ve své běžné odborné činnosti prezentují tradiční lidovou kulturu i odborné instituce jako akademie věd, centrální, regionální a lokální muzea. Díky výstupům jejich práce – knihám, výstavám, odborným přednáškám – se veřejnost často o tradiční lidové kultuře dozvídá. Nejvíce informací ovšem získá z médií, mezi které řadíme televizi, rádio, internet, noviny, časopisy a publikační tituly. „Ostatní typy médií, jako jsou knihy, hudební a obrazové nosiče, sehrávají také důležitou roli, ovšem dosah těchto médií je omezen především na užší spektrum zájemců, reprezentovaných odbornou a laickou veřejností a užšími zájmovými skupinami (folklorní hnutí).“²⁸

²⁷ ŠIMŠA, Martin. Prezentace tradiční lidové kultury v zemích střední a východní Evropy. In: BLAHŮŠEK, Jan. Problematika prezentace a medializace tradiční lidové kultury: sborník příspěvků z 21. Strážnického symposia konaného ve dnech 15. - 16. března 2006 [výkonný redaktor: Jan Blahůšek]. Strážnice: Národní ústav lidové kultury, 2006. s. 9

²⁸ tamtéž, s. 15

3. Lidová kultura

Lidová kultura je přirozeným opakem vysoké kultury, i když se na jejím obsahu podílelo nejen vesnické obyvatelstvo, ale i měšťané a nelze opominout její provázanost s elitní kulturou vyšších vrstev. Již od roku 1800, kdy měla být na poslední chvíli objevena, je považována za ohroženou, což se pojí se snahami o její obnovu a zachování. Tyto snahy souvisí se zaznamenáváním tohoto mizejícího fenoménu, než bude nadobro ztracen.

3.1. Definice pojmu

Lidová kultura je kulturou lidu. Robert F. Murphy definuje kulturu jako „celistvý systém významů, hodnot a společenských norem, kterými se řídí členové dané společnosti a které prostřednictvím socializace předávají dalším generacím“²⁹ Pojem lid je obsahově bohatý – v různých dobách a u různých národů bylo chápání tohoto pojmu odlišné. Z teritoriálně-etnického hlediska se jedná o obyvatele (angl. *people*) určitého území (země, státu). Z hlediska sociálně-kulturního jde historicky o proměnlivou společenskou vrstvu, která si zajišťuje obživu manuální činností (angl. *folk*) a je protějškem zejména měšťanům, aristokracii a některým dalším společenským skupinám (např. inteligenci, vojákům).

Za lid byly označovány velké společenské skupiny v Evropě a severní Americe (pro ostatní civilizace byl používán pojem *kmen*). Do 16. století byli za lid považováni převážně poddaní. Mezi představitele lidové kultury nebylo zahrnuto duchovenstvo, šlechta, obchodníci a intelektuálové. Ke konci 18. století byl lid považován za něco exotického, ale již na počátku století devatenáctého se s ním intelektuálové snažili ztotožnit. Jejich „primitivní a divoká“ kultura představovala lákavý opak všeho vyumělkovaného. Lid je označován za nositele původní české kultury. Na počátku 20. století byl pojem lid zúžen na majetnější venkovské vrstvy, hlavně sedláky. Ukázalo se totiž, že právě mezi nimi se dochovalo nejvíce dokladů lidové kultury, k jejímuž sběru docházelo. Po roce 1945 se pojem lid rozšířil ve spojení *pracující lid* a zahrnoval i obyvatele měst. V současnosti se tento termín příliš nevyužívá a je často nahrazován pojmem *lidé*.

²⁹ MURPHY, Robert Francis. Úvod do kulturní a sociální antropologie. Vyd. 1. Překlad Hana Červinková. Praha: Sociologické nakladatelství, 1998, s. 31

Peter Burke mluví o lidové kultuře jako o „kultuře neoficiální, kultuře neelitní, kultuře podřízených tříd.“³⁰ Cílem zkoumání evropských intelektuálů se stává na začátku 19. století, kdy se její „objevení“ stalo součástí kulturního primitivismu, úzce souviselo s nárůstem nacionalismu, s příchodem romantismu a už ve své tradiční podobě mizela. Pokud se zaměřím na kontext, tak lidová kultura byla předávána v přímo z generace na generaci. K jejím projevům docházelo ve veřejném prostoru jako například v kostelech, hostincích, krčmách, pivnicích, tržištích, na náměstích a během výročních trhů. Umělci předvádějící lidovou kulturu do ní jistě vnášeli jistý kus ze sebe, ale vždy jen v rámci tradice. Je známo mnoho variant lidových písní i úspěšných interpretů, ale ty není možné označit za tvůrce v dnešním slova smyslu. Mezi projevy lidové kultury lze zařadit tance (skupinové, sólové...), písně (vyprávěný příběh – epos, lyrické písně, balady, žalozpěvy) a také parodie (například náboženské, parodie na dobovou legislativu). Díky tomu, že se lidová kultura šířila ústně, docházelo k neustálé improvizaci. Ta nebyla volná, ale jakousi variantou na předávaný základ. Tak byla vyprávění, hudba apod. přikrášlena a dozdobena.

Burke mluví v rámci Evropy o dvou fázích reformy lidové kultury. První časově zařazuje do časového období 1500 – 1650, kdy se vzdělaná vrstva obyvatel a duchovenstvo snažily o změnu „postoje a hodnoty zbytku populace, nebo, jako se říkalo ve viktoriánské době pozvednout je.“³¹ Díky reformátorům došlo k potlačení některých forem tradiční lidové kultury jako lidového náboženství (například svátky svatých, poutě, lidová kázání) a světské lidové kultury (čarodějnictví, tanec, charivari, hospody). Takovéto snahy o změnu lidové kultury nalezneme i ve středověku, ale až raný novověk přinesl technický pokrok a s ním dokonalejší způsoby komunikace (knihy, silnice), které pomohly k většímu úspěchu této reformy. Druhou fází reformy Burke situuje do let 1650 – 1800. V této době přichází ke slovu laičtí reformátoři, jejichž představy se ne vždy shodují s představami duchovních reformátorů.

Lidovou kulturu ovlivnily i populační změny. Nárůst populace sebou nesl urbanizaci a rozvoj obchodu nejen v rámci Evropy, ale i ostatním světem. Dochází ke zdokonalování způsobů komunikace, zemědělství se stává produktivnějším, populační přebytky se stěhují do měst. Objevují se nové, organizovanější způsoby zábavy jako třeba přestavení cirkusů a koňské dostihy. Dalším výdobytkem byla vzrůstající gramotnost mezi lidmi.

³⁰ BURKE, Peter. Lidová kultura v raně novověké Evropě. Vyd. 1. Praha: Argo, 2005, s. 15

³¹ tamtéž, s. 221

Od druhé poloviny 19. století je lidová kultura etnografy studována a považována za ohroženou zánikem, proto dochází ke snahám o její záchranu a obnovování. Výsledkem jsou mnohé folklorní novotvary (folklorismy).

Dříve pojem *lidový* chápáný jako synonymum pro *vesnický* či *rolnický* má dnes jiný význam. V roce 2003 přijala Generální konference UNESCO *Úmluvu o zachování nemateriálního kulturního dědictví*, v níž používá pojem *nehmotné kulturní dědictví*, čímž rozumí „zkušenosti, znázornění, vyjádření, znalosti, dovednosti, jakož i nástroje, předměty, artefakty a kulturní prostory s nimi související, které společnost, skupiny a v některých případech též jednotlivci považují za součást svého kulturního dědictví. Toto nemateriální kulturní dědictví, předávané z pokolení na pokolení, je společnostmi a skupinami lidí neustále přetvářeno v závislosti na jejich prostředí, na jejich interakci s přírodou a na jejich historii, dává jim pocit identity a kontinuity, podporuje takto úctu ke kulturní rozmanitosti a lidské tvořivosti.“³²

Je zapotřebí rozlišovat lidovou kulturu od folklorismu, „neboť to, co nazýváme lidová kultura, je převážně historicky uzavřený způsob života rolnické vesnice, který se nemůže vrátit, i když některé projevy jsou revitalizovány a využívány v nejrůznějších podobách, jež lze nejhodněji označovat právě jako folklorismus.“³³

3.1.1. *Vývoj lidové kultury v západních Čechách*

Z etnomuzikologického hlediska Čechy spolu se západní částí Moravy patří do oblasti instrumentální (nejvýchodnější části Moravy pak patří do oblasti vokální). Lidové hudbě dominují housle, dudy, klarinet a kontrabas, převládá pravidelné taktové členění s hodnotami půlovými, čtvrtovými a osminovými. V této oblasti se neseťkáme se sólovým mužským tanečním projevem (na rozdíl od slováckého verbuňku).

Vývoj lidové kultury v západních Čechách významným způsobem ovlivnila germanizace. Na Plzeňsku na rozdíl například od jižních Čech nepůsobili natolik významní světští

³² JANČÁŘ, Josef. Lidová kultura a vývoj její prezentace a medializace. In: BLAHŮŠEK, Jan. Problematika prezentace a medializace tradiční lidové kultury: sborník příspěvků z 21. Strážnického symposia konaného ve dnech 15. - 16. března 2006 / [výkonný redaktor: Jan Blahůšek]. Strážnice: Národní ústav lidové kultury, 2006. s. 17

³³ JANČÁŘ, Josef a Jan KRIST. Národopisné slavnosti a folklorní festivaly v České republice: (s přihlédnutím k dějinám literatury a umění). Strážnice: Národní ústav lidové kultury, 2007. s. 14

feudálové, ale fungovala zde velká církevní panství. Tyto kláštery ovšem feudálové získali po husitských válkách a začali na nich hospodařit. Docházelo k zakládání pivovarů, rybníků, zalesňovalo se, těžilo se železo i dříví a na Šumavě se zakládaly skelné hutě. V Plzni byl roku 1859 založen závod Škoda a v roce 1842 Prazdroj. V Klatovech se vyrábělo plátno a začaly se pěstovat karafiáty.

Klatovsko patří spolu s Chodskem a Prácheňskem do národopisné oblasti Pošumaví. Základním prvkem plzeňské hudby jsou dudy, proto je možné tuto oblast nazvat oblastí dudácké muziky. Dudy jsou píšťalovým nástrojem starého původu, který znali už např. Babyloňané nebo Řekové. Nejrozšířenější tanci jsou tance „točivé“ nejčastěji v 3/8 taktu a „kruhové“. Typický točivý tanec „do kolečka“ je snadno k rozeznání od „jiných tanců užívajících 3/8 nebo 3/4 metra: sousedské, mazurky, menuetu, motovidla, stajdyše, ländleru, valčíku, polonézy.“³⁴ Písňe ke kolečkovým tancům bývají krátké a stručné. Další skupinu představují figurální tance (v těchto tancích se složky tance stabilizovaly natolik, že jsou neodlučitelné a tvoří figury), které vznikaly v 16. až 18. století. Do dalšího staršího typu tanců, který vznikl v 17. - 18. století, řadíme např. hulána, kalamajku, obkročák, skočnou a furianta. Novější figurální tance z první poloviny 19. století jsou například polka, šotyš, mazurka a sousedská. Speciální skupinou jsou tance se střídavým taktem, které vznikly spojením dvou až čtyř kolových tanců (sousedské, valčíku a obkročáku, později i polky). Tato skupina je dokladem vysokého rytmického citění našich předků. Příkladem může být tanec talián. Všechny tyto tance má soubor písní a tanců Šumava v repertoáru. „Taneční styl v jihozápadních Čechách můžeme všeobecně charakterizovat jako styl „vod zemí“ – tzn., že je skočný, rázný.“³⁵

3.1.2. Folklorní sdružení České republiky

Folklorní sdružení České republiky je zájmová nevládní organizace dětí, mládeže i dospělých, která ve více než čtyřech stech členských souborech sdružuje přibližně čtrnáct tisíc členů. Za hlavní poslání si klade uchování a rozvoj lidových tradic a národních kulturních hodnot, zejména v oblastech lidové hudby, zpěvu a tance. Sdružení vzniklo v roce 1990 a je největším kulturním občanským sdružením v České republice. Patří

³⁴ BONUŠ, František. Tance, písně a hudba Plzeňského kraje. 1. Vydání. Praha: Státní nakladatelství krásné literatury, hudby a umění, 1955. s. 38

³⁵ tamtéž, s. 45

k nejvýznamnějším dětským a mládežnickým organizacím v zemi díky své tří čtvrtinové členské základně dětí a mládeže.

Folklorní sdružení České republiky spolupracuje s Mezinárodní radou organizátorů folklorních festivalů a lidového umění (CIOFF), Mezinárodní organizací pro lidové umění (IOV) a Mezinárodní unií folklorních asociací (IGF). Dále spolupracuje s národními a oblastními asociacemi na Slovensku, v Německu, Maďarsku, Polsku, Rakousku, Itálii, Španělsku, Rusku, v pobaltských republikách a dalších státech. Zájemcům o účast na festivalech a jiných folklorních akcích v České republice sdružení poskytuje potřebné informace, kontakty a zajišťuje jim organizační podporu.

Folklorní sdružení se každoročně pořadatelsky a spolu pořadatelsky podílí na více než šedesáti folklorních festivalech a slavnostech v celé České republice. FOS ČR také připravuje vzdělávací kurzy a semináře pro vedoucí souborů, choreografy a tanečníky, vydává časopis *Folklor* a řadu dalších publikací.

Mezi nejvýznamnější akce Folklorního sdružení České republiky patří celostátní soutěžní přehlídka dětských zpěváků lidových písní *Zpěváček* ve Velkých Losinách (regionálních kol po celé České republice se každoročně účastní až 6000 dětí), Mezinárodní festival dětských folklorních souborů *Písní a tancem v Luhačovicích*, reprezentační *Národní krojový ples* (pořádaný od roku 1998, každý rok je tematicky věnován jiné etnografické oblasti České republiky, krojovaných účastníků bývá až 700) a Mezinárodní folklorní festival *Pražský jarmark* (šestidenní pražský festival shlédne až sto tisíc diváků).

3.2.Tradice a zvyk

Pro tuto práci jsou pojmy tradice a zvyk jedny ze zásadních, proto je nutné jejich vymezení. S pojmem tradice se setkáváme v národopisných snahách druhé poloviny 19. století. Zabýval se jím například Otakar Hostinský. Při zkoumání pokroku v umění definoval jeden z rysů tradice, když tvrdil, že je předpokladem kontinuity uměleckého vývoje. Zdůrazňoval také „nezbytnost úcty nových pokolení tvůrců k jejich předchůdcům.“³⁶ Z druhé strany upozornil na potřebu nových myšlenek a přeměnu tradic,

³⁶ KRUPKOVÁ, Jaroslava. Tradice a etnografie: k úloze tradice ve vývoji kultury. 1. vyd. Praha: Karolinum, 1991, s. 26

protože tradice pro nás staré, bývaly kdysi inovacemi, které si vynutily své uznání. Z toho vyplývá rozporuplná pozice tradice – může zbrzdit, ale i zrychlit historický pohyb. „O tom, co z nového obстоjí nebo zanikne, rozhodne podle Hostinského zkušenost.“³⁷

Podle Krupkové byla nesprávně ztotožňována tradice s kulturním dědictvím. „Tradice je v určitém směru vědomím každé soudobé generace o historické kontinuitě své vlastní kultury“³⁸ a k tomu potřebuje žijícího nositele (což vylučuje teorii, která tradici ztotožňuje s minulostí). Tradice je tedy přítomná a zároveň čerpá z minulosti.

V současnosti je tradice chápána jako „soubor představ o ustáleném chování a názorech pravidelně předávaných mezi generacemi v rámci určité skupiny nebo společenství.“³⁹ Zajišťuje vědomí kontinuity, protože „bývá spojována s udržováním zvyků, morálky a tradiční kultury, je chápána jako kulturní vzor hodný následování, nemá však závazný charakter.“⁴⁰ Dokazuje vztah k minulosti a její přetrvávání v přítomnosti. Tradice respektovaná v jednom prostředí, nemusí být respektovaná v jiném a intenzita jejího pocíťování je z hlediska individuálního, regionálního či národního odlišná. Může znamenat stabilitu, ale i obranu proti novotám. Mohla vzniknout i ve velmi krátkém čase, poté mluvíme o krátkodobé, resp. novodobé tradici. V rámci dlouhodobé se prolínají starší i novější tradice. Co se týče nových folklorních útvarů, tak ty tradice netvoří, spíše tvůrci vymezuje prostor, je cenzorem. Předává se ústní formou a díky tomu dochází k její neustálé inovaci, i když ta nemusí být příliš nápadná.

Pojem tradiční lidové umění obvykle označuje „všechny výtvarné projevy vyskytující se v lidovém, ponejvíce vesnickém prostředí, bez ohledu na to, zda jsou tyto projevy vskutku lidového původu a zda jsou vskutku umělecké.“⁴¹ V současnosti je tento pojem překonán a spíše se užívá označení lidová (výtvarná) tvorba.

Podle Michaela Svobody jsou „antropologové stále náchylní k představování tradice jako nedotknutelné danosti, zatímco ve skutečnosti jde o výsledek všech předešlých vyjednávání.“⁴² Tradice mohla vzniknout v nedávné době, nebo dokonce v současnosti

³⁷ tamtéž, s. 27

³⁸ tamtéž, s. 65

³⁹ BROUČEK Stanislav, ed., JEŘÁBEK Richard, ed. Lidová kultura: národopisná encyklopedie Čech, Moravy a Slezska. 1. vyd. Praha: Etnologický ústav Akademie věd České republiky v Praze a Ústav evropské etnologie Filosofické fakulty Masarykovy univerzity v Brně v nakl. Mladá fronta, 2007, 2 sv., s. 1065

⁴⁰ tamtéž, s. 1065

⁴¹ tamtéž, s. 1065

⁴² SVOBODA, Michal. Vynalézání tradic. [online]. [cit. 2013-04-01]. Dostupné z: antropologie.zcu.cz, s. 30

a významným způsobem ovlivňuje představy dané společností o sobě samé. V období po průmyslové revoluci došlo k mnoha společenským změnám a dosavadní autority začaly ztrácet svůj vliv. „Konstruuje se proto kategorie, jejichž cílem je na základě falešného vědomí sounáležitosti ke skupině, deklarovaného v našem případě „společnou“ tradicí, nejen ospravedlnit moc nad zmíněnou skupinou, ale vytvořit samostatnou kategorii sjednocující moci, jejímž právem je ovládat (svojí nově vykonstruovanou) skupinu.“⁴³ Tyto tradice podporovaly společenské postavení nově vzniklých elit a zahrnovaly v sobě moc. Tradice si vytváří i nové skupiny pro navození pocitu příslušnosti ke skupině. Za další důvod vzniku tradic můžeme označit potřebu začlenit a socializovat členy do společnosti. Tradice tedy bývá vynalezena a může být i rychle změněna. Na rozdíl od toho zvyk, který vznikl předáváním znalostí z generace na generaci, je flexibilní a v čase se uzpůsobil.

Tradice tedy podle Svobody vznikají na základě dvou mechanismů: buď jsou „vymyšleny za pomoci artefaktů rituálního symbolismu a morální nauky, jenž obě poskytuje náboženství, popřípadě folklor“⁴⁴, nebo jsou zcela jednoduše napojeny na zvyky staré. Příkladem takového napojení jsou lidové písně. Jejich přirozenému rozvoji bylo kvůli jejich sběru a archivaci zamezeno a jejich obsah byl pozměněn.

Tyllner píše, že „tradice a na ni vázané opakování společenských jevů nebo jejich řetězců v jistých okamžicích života individua i společnosti vede ke vzniku zvyků, obyčejů a rituálů.“⁴⁵

Zvyk by se dal charakterizovat jako opakované chování, jehož původ je považován za velmi dávný. Takové chování je od ostatních očekávané a vzhledem k jeho dávnému původu je i považované za správné. Proto „zvyky bývají někdy ztotožňovány se společenskými normami.“⁴⁶ Jsou spojeny se slavnostními chvílemi života skupiny i jedince a vyžadují reprezentační chování. „Podle obřadů, v nichž jsou zakotveny, lze zvyky dělit

⁴³ tamtéž, s. 30

⁴⁴ tamtéž, s. 31

⁴⁵ TYLLNER, Lubomír. Tradiční hudba: hledání kořenů. 1. vyd. Praha: Etnologický ústav Akademie věd České republiky, 2010. s. 66

⁴⁶ BROUČEK Stanislav, ed., JERÁBEK Richard, ed. Lidová kultura: národopisná encyklopedie Čech, Moravy a Slezska. 1. vyd. Praha: Etnologický ústav Akademie věd České republiky v Praze a Ústav evropské etnologie Filosofické fakulty Masarykovy univerzity v Brně v nakl. Mladá fronta, 2007, 2 sv., s. 1232

na výroční, rodinné (životní), hospodářské, náboženské a příležitostné, u kterých již vymizelo povědomí o původním smyslu.“⁴⁷

4. Soubor písní a tanců Šumava

V této kapitole se pokusím stručně zachytit historii folklorního souboru písní a tanců Šumava zpracované s pomocí souborové kroniky, archivu a s doplněním o zážitky členů souboru. Ze souborové kroniky je zřejmé, že ji zpracovávalo několik lidí a podle toho jsou některá období zpracována podrobněji a některá jsou zachycena pouze stručně. Současnost souboru jsem doplnila díky velice podrobnému archivu jednoho z informátorů, který obsahuje všechny zájezdy od roku 1966 a vystoupení včetně předvedených tanců od roku 1983. O současném fungování souboru mám sama dobrou představu díky tomu, že jsem mnohaletou členkou a mohla jsem tedy využít zúčastněného pozorování.

Díky rozhovorům, které jsem vedla, jsem se pokusila zachytit a doplnit informace o minulosti i současném fungování souboru písní a tanců Šumava z pohledu jejích členů. Během těchto rozhovorů jsem si dělala poznámky. Informátorům jsem v této práci změnila jména. Rozhovory jsem vedla v klidném prostředí u informátorů doma. Seznámila jsem je s tématem mé bakalářské práce a přiblížila jim následující průběh rozhovoru.

První rozhovor jsem vedla s *Tomášem* (26 let) dne 27. dubna 2013. Tomáš se narodil a celý život žije v Klatovech, vystudoval Západočeskou univerzitu v Plzni a momentálně pracuje jako obchodní zástupce pojišťovacího makléře. V souboru tančí od roku 1992. Dva další biografické rozhovory jsem vedla současně dne 28. dubna 2013 s manželským párem *Janou* (68 let) a *Václavem* (70 let). Jana se narodila a celý život žila v Klatovech, vystudovala Obchodní akademii v Klatovech a do souboru začala chodit v roce 1960. Václav (70 let) se narodil v Rokycanech, vystudoval Střední průmyslovou školu v Plzni a do souboru začal chodit v roce 1967. V současné době jsou manželé v důchodu. Pro zjednodušení budu o obou mluvit jako o bývalých členech, ale jak sami přiznávají, rádi občas souboru během vystoupení pomohou. Na pravidelné zkoušky ovšem již mnoho let nechodí.

⁴⁷ tamtéž, s. 1232

4.1. Folklorní soubory

Malý etnologický slovník definuje folklorní soubory jako „neprofesionální zájmové skupiny, které se prezentují v rámci folklorních festivalů, místních slavností, divadelních představení, v naučných pořadech, koncertních vystoupeních, při kulturních a politických událostech, bálech“⁴⁸... „tyto volnočasové aktivity přispívají k utváření komunity a k nalézání integrity osobnosti.“⁴⁹

Počátky souborů lidových písní a tanců bychom našly na konci 19. století, kdy byla v roce 1895 uspořádána významná událost - Národopisná výstava československá. Ta rozšířila zájem o folklor a folklorní vystoupení se stala součástí mnoha kulturních akcí. Počátek dvacátého století dal vzniknout *slováckým krúžkům*, které působily v Praze a tato tradice se posléze rozšířila i do dalších měst.

S nástupem socialismu došlo k rušení mnoha spolků a zároveň k velkému nárůstu souborů písní a tanců, které původní spolky pohltily, a jejichž činnost byla pod politickým dohledem. Možností k prezentaci svého umění měly nové soubory nespočet - jak na stále větším počtu festivalů a národopisných slavností, tak i na nejrůznějších akcích pořádaných komunistickou stranou. V této době dochází ke změně prezentace folkloru, kdy jsou vesnické soubory nahrazovány soubory vystupujícími s připravenou choreografií. Dále nelze opomenout, že soubory při vytváření svého repertoáru často spolupracovaly jak s místními pamětníky, tak i s odborníky. Na počátku let šedesátých můžeme pozorovat určitou stagnaci folklorních souborů.

Po sametové revoluci zaznamenaly folklorní soubory i folklor samotný útlum, který si lze vysvětlit spojením četné prezentace folkloru za minulého režimu. Tato situace dnes již neplatí, což dokládá 14 000 tisíc členů ve více než 400 folklorních souborů zaregistrovaných v rámci Folklorního sdružení České republiky. Do programu souborů se mohly navrátit projevy lidové kultury spojené s církevním životem. Navíc můžeme v mnoha městech pozorovat návrat některých lokálních zvyků, slavností a obyčejů souvisejících s výročním cyklem. Po roce 1989 také vzniklo mnoho nových folklorních slavností a festivalů, z nichž nemalý počet jsou festivaly mezinárodní.

⁴⁸ Malý etnologický slovník. Editor Josef Jančář. Strážnice: Národní ústav lidové kultury, 2011, s. 35

⁴⁹ tamtéž, s. 36

4.2. Historie souboru písní a tanců Šumava

Soubor písní a tanců Šumava vznikl 15. září 1956. Založila jej sběratelka lidových písní a tanců na Klatovsku a první umělecká vedoucí Jarmila Horejcová (1956-1961), prvním vedoucím lidové muziky se stal Václav Kybic (1956-1972) a vedoucí pěvecké složky Drahomíra Hostýnková (1956-1975). Po Jarmile Horejcové se vedení vystřídali Dagmar Altmanová – Píčovcová (1961-1975), JUDr. Zdeněk Valenta (1976-1978) a Irena Valentová (1978-2012). V současnosti soubor vede Zdeněk Valenta, ml.

Po prvním vedoucím lidové muziky se vystřídali Ing. Bohumír Zima, Miloslav Vítovec, Ing. Jiří Pfeffer, Helena Marková, Lenka Tůmová, Mgr. Štěpán Špád a v současnosti lidovou hudbu vede Bc. Jan Hrdina. Drahomíru Hostýnkovou, která upravila většinu pěveckých čísel, vystřídala do roku 2000 Mgr. Hana Haladová. V současnosti již pěvecká složka nefunguje.

Významně činnost a tvář Šumavy ovlivnil především František Bonuš, dále se souborem spolupracovali Zdeněk Lukáš, Jaroslav Krček, Zdeněk Bláha, Zdeněk Vejvoda, Václav Bárta, manželé Rejškovi a jiní.

Prvním zřizovatelem souboru Šumava byl klatovský závod Škoda, v roce 1968 se jim stala Stálá divadelní scéna v Klatovech, od roku 1988 městské kulturní středisko a od roku 2004 až doposud je jím Tělocvičná jednota Sokol Klatovy.

4.2.1. Počátky souboru v 50. letech

Až do padesátých let dvacátého století nejsou zmínky o žádném folklorním souboru v Klatovech ani v místním muzeu, ani v archivu. V rámci pěveckého sboru Šumavan začala roku 1952 Růžena Šilková spolu s Jarmilou Horejcovou nacvičovat lidové tance. Tato taneční složka nedisponovala vlastními kroji, takže si je na vystoupení vypůjčovali od Ústředí lidové tvořivosti v Praze. „Během vystoupení v kině Květen předvedli tanečníci Šupák, Dupák, Bzíkotu a ruské tance v ruských krojích.“⁵⁰ V ten samý rok úspěšně vystoupili na taneční soutěži v Rokycanech a na lidové veselici ve Vimperku.

⁵⁰ Kronika tanečního souboru Šumavan z let 1951 – 1955, Státní okresní archiv Klatovy, nestránkovaný rukopis

V roce 1953 se členové rozhodli pořídit si vlastní klatovské kroje. Vlastními silami vyhotovili 20 krojů a již v únoru v nich vystupovali v kině Květen (dnešní sál Stálé divadelní scény v Klatovech). Soubor v tomto roce tančil třeba ve Vodňanech, ale potýkal se s problémem nestálé hudby a s nedostatkem chlapců. Členové si byli vědomi několika nedostatků vlastnoručně ušitých krojů, a proto během roku došlo k jejich předělání.

V následujícím roce soubor vystoupil v nových krojích na společenském plese OV KSČ dne 14. února. V březnu soubor poprvé vystoupil s vlastní hudbou na učitelském večírku v sokolovně. Hudbu tehdy tvořili housle, klarinet a dudy. V květnu soubor vyhrál prvenství v okresním kole LUT a zároveň postoupil do krajského kola. V červnu soubor v ústředním kole LUT – státních pracovních záloh v Praze v kategorii malých souborů obsadil opět první místo. I přes tyto úspěchy se soubor Šumavan potýkal s personálními problémy. V roce 1955 ještě vystoupil, ale další aktivity už v kronice nejsou zaznamenány a nejspíš v tomto roce zanikl.

V době založení souboru Šumava už lidové umění Klatovska zanikalo a staří pamětníci pomalu vymírali. Proto jednou z prvních snah zakladatelů souboru bylo podchytit a zachovat ještě to málo, co se dochovalo. Příznivá odpověď přišla ze Strážova. Zakládající členové se tam vydali celkem dvakrát a obě cesty byly úspěšné. Výsledkem první cesty byl vznik strážovských ländlerů. Některé ze sebraných písní upravil redaktor plzeňského rozhlasu Zdeněk Bláha. S těmi soubor vystoupil při prvním a druhém natáčení klatovských písní. Jednalo se o písně: Přes háj, přes les, Čípak jsou ty pole, Vzkázala mně včera a Když jsem šel od milý. Při druhé výpravě v srpnu získali celkem 20 písní.

V listopadu roku 1956 se čtyři ze zakladatelů vydali na nedělní seminář tanečních souborů, kde se naučili čtyři druhy tanců. Ke konci roku 1956 soubor poprvé vystoupil v nových krojích před zaměstnanci Klatovských strojíren. Soubor předvedl Strážovské sousedské, Dívčí kolečka a pásmo tanců z Klatovska nazvané „Na paloučku“. V únoru 1957 se opět konal seminář souborů, kterého se tentokrát zúčastnil skoro celý soubor.

V lednu 1957 soubor vystoupil na Společenském plese kovářů v sokolovně v Klatovech s polonézou. Úspěšné vystoupení soubor zopakoval na plese MNV v Klatovech. Na začátku března se v Klatovech konala krajská svazová soutěž lidové umělecké tvořivosti Revolučního odborového hnutí (dále jen ROH), ve kterém soubor Šumava vyhrál první místo. „Na Lyžařskou besedu, která se konala v klatovské sokolovně ještě ten samý týden, nacvičila Jarmila Horejcová se členy souboru Jiřinkovou polku, Chodskou

špacírku a Doudlebskou polku.⁵¹ V květnu získal soubor ve všeoborové soutěži lidové umělecké tvořivosti ROH ve Kdyni první místo. Šumava předvedla dívčí Kolečka, Strážovskou polku a nakonec Strážovské ländler, které porota ocenila jako nejlepší taneční číslo večera. V srpnu se klatovští tanečníci vydali na Chodské slavnosti v Domažlicích, během kterých v neděli 11. srpna vystupovali. Začátky souboru nebyly snadné, na slavnosti se například museli vydat maringotkou, ve které se tísnilo 10 hudebníků i s nástroji, 17 členů souboru a 16 krojů včetně vysokých bot. Na přelomu září a října byl o souboru vysílán asi dvacetiminutový pořad *Země zpívá* na stanicích Praha 1, 2, 3.

V letech 1957 a 1958 získaly klatovské strojírny, pod kterými tehdy soubor působil, první cenu v oboru taneční soubor v soutěži tvořivosti mládeže (dále jen STM). V roce 1958 soubor opět vystupoval na Lyžařské besedě a tanečnice si na Jířinkovou polku ušily bílé šaty ve stylu Boženy Němcové. V okresním kole STM soubor vyhrál a svůj úspěch zopakoval i v krajském kole v Plzni. Důležitou premiérou byl celovečerní program písní a tanců z Klatovska, který soubor delší dobu připravoval. Konal se 29. dubna v kině Květen a Šumava se představila v novém dějovém pásmu Průvod koz zpracovaném podle starého strážovského zvyku konaného o Letnicích. V pondělí svatodušní chlapci časně ráno vstali a uháněli dobytek. Pásli na pozemku, který si pro tento účel hájili. Páslo se do snídaň. Každý se snažil, aby při uhánění byl první a stal se při odpolední jízdě koz (letniček) králem. Poslední byl kozou. Koza v káře symbolizovala pastevce líného a ospalého, který si nezasloužil nic jiného, než vykoupat v rybníce. Když chlapci přihnali z pastvy, vypůjčili si káru a průvod se pohyboval od stavení ke stavení a vyvolávali různé proslovy podle situace ve vesnici. V mnoha verších chlapci oslavovali svobodné dívky, krásy rodné obce. Vychvalovala se radost, spokojenost, veselí, pracovitost, vzájemná úcta a zpěv. Toto pásmo má soubor ve svém repertoáru dodnes. Ještě v roce 1958 soubor odjel na Slovensko u příležitosti *Stretnutia mládeže na Dunaji* a v srpnu se opět účastnil Chodských slavností v Domažlicích.

V neděli 1. března 1959 se klatovský soubor zúčastnil 23. *Pošumavského věnečku* v pražské Lucerně. V dubnu soubor obhájil prvenství v krajské soutěži LUT v Plzni. V létě Šumava zaznamenala obrovský úspěch, když se v ústředním kole STM v Brně ze 42 zúčastněných vítězů krajských kol umístila na čtvrtém místě. Díky tomu se soubor objevil

⁵¹ Kronika tanečního souboru Šumava z let 1956 – 2010, TJ Sokol Klatovy, nestránkovaný rukopis

se soutěžním tancem Huláni v televizním pořadu *Na Výstavišti* během přehlídky vítězných souborů. Po úspěšném loňském představení klatovský soubor opět uspořádal dne 10. listopadu v sále kina Květen celovečerní program.

4.2.2. Soubor v 60. a 70. letech

Soubor vystupoval dne 23. dubna 1960 v přímém přenosu televizní estrády *Dnes vysílá Plzeň*. Začátkem července se zúčastnil celostátní spartakiády v Praze se skladbou *Píseň rodné země* a vydal se na první zahraniční zájezd do Německa.

V roce 1961 začala chodit do souboru i Jana, 68: „Ráda jsem tancovala a maminka se znala s Horejcovou. V souboru tancovali lidé ze Škody a jejich rodinní příslušníci, a abych mohla začít, měla jsem říct někomu dalšímu. Tak se mnou začaly další tři holky.“ Později, když soubor působil pod klatovským divadlem, tak přijímání nových členů nebylo tak striktní, ale Jana, 68 má jiné vzpomínky: „Ze začátku jsme s holkama vůbec nebyly v tancích, pouze v rozvíčkách. Po nějaké době jsme začaly se zkouškami, kdy si starší brali mladý a zkoušeli s nimi sousedskou. Takhle vybírali, kdo zůstane a ty potom pomalu dávali do tanců. Nejdřív ale tancovali na vystoupeních po vesnicích, ne v zahraničí, nebo na soutěžích. Já jsem poprvé vystupovala na plese Škody valčík. A vedoucí se vykal. To mělo taky něco do sebe, měla větší autoritu se mi zdá.“

V lednu soubor vystoupil na plese zaměstnanců ZK ROK OÚNZ v Klatovech a v únoru vystoupil na učitelském plese. V tomto roce soubor obdržel první místo v oboru tanečních souborů od krajského výboru československého svazu mládeže. V létě se klatovský soubor zúčastnil slavností ve Strážnici, vystoupil v Železné Rudě a na Chodských slavnostech v Domažlicích. Taneční repertoár souboru byl obohacen o tance jako Šotyška, Furiant, Pastorely a Krajkářky. Kroje si tanečníci sami nešili, Jana, 68 k tomu říká: „Když jsem nastoupila, bylo spoustu krojů od Škody, výbor je potom převedl bezplatně klatovskému divadlu a to zase Kulturnímu domu Družba, když se pod ně přecházelo.“

Během plesové sezóny v roce 1962 Šumava zatančila Valčík na Reprezentačním plese kovářů v sokolovně a na 1. společenském plese v hotelu Centrál v Klatovech. V březnu předvedli tanečníci hodinový program písní a tanců z Klatovska v Dlažově. V tomto roce zaznamenal od svého založení již páté vítězství v krajské soutěži STM. Soubor komisi

předvedl Dupák, Hilmarovu polku a Krajkářky. Jako již tradičně soubor vystupoval na Chodských slavnostech s tanci Furiant a Dupák. Zde se Šumava seznámila s anglickým souborem, se kterým navázala přátelský vztah. Soubory dokonce uspořádaly společné vystoupení, na které se přišlo podívat na 1 500 diváků.

Následující rok soubor vystoupil opět na plese kovářů, ale tentokrát již se třemi tanci: Valčíkem, Strážovskou polkou a Strážovskou mazurkou. „Ve dnech 20. - 26. července 1964 se soubor vydal na festival tance a folklóru v Londýně na základě pozvání místního souboru, se kterým se Šumava seznámila během roku 1962.“⁵² Členové souboru měli možnost čtyři dny poznávat Anglii a to především Londýn a Oxford. Na tento zájezd vzpomíná i Jana, 68: „Poprvé jsem do zahraničí se souborem jela do Anglie, jelo se vlakem a byl s námi i starosta. Vezli jsme s sebou bedny s pivem, o které se starali kluci.“

Otázka financování souboru byla zajímavá. Peněz nebylo nazbyt, tak se „peníze získávaly načerno prodejem programů během vystoupení, to ale nešlo pokaždé“ (Jana, 68).

V druhé polovině 60. let si soubor vytvořil speciální repertoár určený pouze pro zahraniční diváky. Jana, 68: „Kromě sólových tanců se začaly dělat i slovenské tance. Dívčí Krajičky (od té doby jsme začaly nosit silonové spodničky), klučicí Ondráš a společný Čardáš. Tanečníkům i divákům se to líbilo, protože to bylo živé, ale tady jsme s tím vystupovat nemohli. To by nám Slováci dali.“ Tyto tance již nejsou v repertoáru souboru.

V roce 1967 se Šumava vydala na desetidenní zájezd od 29. června až do 8. července. Tanečníci absolvovali 15 vystoupení v devíti městech (včetně České Kubice). Na začátku a konci zájezdu bylo na programu město Bitburg, kde se konal jeden z největších festivalů. V tomto roce se zde představilo na 65 souborů. Dále soubor pokračoval do zemí Beneluxu, Antverp a Cách. Jednou z kratších zastávek bylo město Koblenz nad Rýnem a Trevín. V tomto roce začal v souboru tancovat i Václav, 70: „V souboru jsem začal, protože jsem vždycky doma hlídal, když manželka tancovala. Po zkouškách chodili do hospody a to se našim rodičům nelíbilo.“

Po delší zahraniční odmlce se soubor vydal na přelomu ledna a února roku 1972 do Belgie. Soubor strávil celý týden v Bruselu. Ještě předtím soubor pobyl v Lokerenu a 3 dny ve Wetterenu. První týden byli tanečníci hosty bruselské univerzity, která oslavovala 100 let svého trvání. V rámci oslav byla uspořádána výuka československých tanců, kterou vedl

⁵² Kronika tanečního souboru Šumava z let 1956 – 2010, TJ Sokol Klatovy, nestránkovaný rukopis

český profesor František Bonuš z Akademie múzických umění v Praze, který mimo jiné spolupracoval s klatovským souborem na jeho programovém zaměření. Bonuš přednášel na bruselské univerzitě a nyní vše doplňoval ukázkami klatovského souboru, který uvedl nejlepší čísla svého programu. Příprava souboru byla tedy velmi náročná, protože musel zvládnout mnoho nových tanců, hlavně jejich ukázek. Stejně náročná byla příprava lidové muziky Václava Kybice, která nacvičila mnoho ukázek lidové tvorby, např. jen 18 ukázek různých čardášů. V druhé polovině zájezdu soubor vystoupil v několika městech Belgie (Mechelen, Antverpy, Wetteren). Jana, 68 vzpomíná na tento zájezd: „Tři páry chodily každý den do školy a předváděly, co Bonuš chtěl, jinak ostatní neměli moc vystoupení a chodili ven. Bydleli jsme v klášteře a každý měl svoji celu. Dostali jsme tam šumivé pivo a to po cestě zpátky začalo bouchat. O týden jsme si prodloužili pobyt, tak z velvyslanectví volali na okres, že vízum prodlouží o týden, ovšem z okresu zaměstnavatelům nedali vědět. To bylo něco. Přišla jsem o týden později do práce a dostala výpověď. Tak pan Valenta zařídil, že z okresu všem zavolali a ty výpovědi potom teda vzali zpět.“ Po tomto zájezdu se šestičlenná složka zpěvaček začlenila do taneční složky. Šumava začala jezdit na české festivaly a tam se vždy našel soubor, který je pozval do zahraničí.

4.2.3. Soubor v 80. letech

V roce 1982 soubor po několikaleté přestávce vycestoval do zahraničí. Od 20. května do 2. června se zúčastnil folklorního festivalu v lázeňském městě Mölln v NSR a vystupoval i ve městě Geeshacht.

V únoru roku 1984 otevřelo pěvecké trio souboru svým vystoupením vernisáž výstavy tkané tapiserie v Klatovech. Během květnových oslav soubor vystoupil v sále Stálé divadelní scény v Klatovech. Po dvouleté pauze soubor písní a tanců Šumava, jehož zřizovatelem byla nyní Stálá divadelní scéna v Klatovech, reprezentoval šumavský folklor v zahraničí na 20. jubilejních slavnostech v Deutsch Evernu v Německé spolkové republice v září roku 1984. Po cestě soubor opět vystoupil s celovečerním představením v Geeshachtu, během kterého soubor předvedl např. Skočák, polku Pavlu, Stála na zahrádce, Vstávejte červení dragouni, Okolo Švihova, Lendlery, Ježka, Bobek, Formanskou maděru, polku Ivetu, Dřeváky. Celovečerní program, který se konal u příležitosti ukončení Chudenického hudebního léta v sokolovně Chudenice, přinesl

několik dramatických okamžiků. Část tance Švec se tančilo po tmě a při temperamentnějších tancích se nestabilní jeviště také rytmicky pohybovalo. V listopadu Šumava s úspěchem vystoupila v kulturním domě ve Švihově pro důchodce JZD Švihov.

V únoru následujícího roku soubor vystoupil již pod vedením Zdeňka Valenty na jubilejním 50. *Pošumavském věnečku* v pražské Lucerně. Šumava zde předvedla *Furiant*, *Ježek*, *Maděru* a *Dupák*. U příležitosti 725. výročí založení města Klatovy soubor vystoupil na slavnostním zasedání dne 24. května v kulturním domě. Ve dnech 7. - 18. září 1985 Šumava odjela do Bulharska. Během svého pobytu vystoupila celkem pětkrát. Mezi nejvýznamnější patřilo vystoupení v Dimitrovgradě, při němž šumavskému folkloru tleskaly přes čtyři tisíce diváků. Před odjezdem byl v Klatovech na návštěvě bulharský soubor TRAKIA z Dimitrovgradu. Z téměř 100 členného souboru přijela pouze jeho pěvecká část. Bulharský soubor vystupoval v Železné Rudě, Sušici a Klatovech. Soubor Šumava se aktivně podílel na zajištění pobytu a jeho organizaci. V krajské soutěži folklorních souborů se Šumava umístila na 3. místě. „Do soutěže velice narychlo s Václavem Bártou členové připravili pásmo s názvem *Šel tudy, měl dudy*, které zahrnovalo dudácké písničky, úryvky nových tanců a vrcholem byla tanečně velice náročná Klatovská kolečka.“⁵³ Jak je z kroniky souboru možné vypožorovat, klatovští podali vynikající výkon, a proto čekali mnohem lepší výsledek, takže zklamání bylo naprosto zjevné. Tentýž den Šumava stihla natočit svůj první film na hradě Klenová. Svými tanci soubor v tomto roce také potěšil diváky na červnovém krajském srazu turistů v Hamižné u Hartmanic a v listopadu již poněkolkáté vystupoval pro seniory v Janovicích nad Úhlavou.

V roce 1986 se soubor představil v Sušici, Pačejově a na Chodských slavnostech, nejdůležitější událostí byl pro soubor celovečerní program u příležitosti 30. výročí jeho založení. Slavnostní koncert *V Klatovech troubili...* se konal v divadle 17. dubna. Za uplynulých třicet let soubor připravil mnoho nových tanců a pásem, jeho vystoupení shlédlo tisíce diváků na mnoha místech České republiky, ale i v zahraničí. To všechno se soubor pokusil shrnout v jednom slavnostním večeru, kdy předvedl své nejúspěšnější čísla, ale i nejnovější tvorbu z poslední doby. Tehdejšími vedoucími souboru Šumava byl Zdeněk Valenta, vedoucí lidové hudby Miloslav Vítovec, vedoucí taneční složky Irena Valentová a organizačním pracovníkem Václav Maxa. Celý večer měl v režii Václav Bárta.

⁵³ Kronika tanečního souboru Šumava z let 1956 – 2010, TJ Sokol Klatovy, nestránkovaný rukopis

4.2.4. Soubor v 90. letech

Dne 19. května 1990 se konalo vystoupení ve Zwieselu. Ve dnech 9. - 18. června se Šumava vydala na desetidenní zájezd do Lauenburgu a poté následovala celá řada vystoupení v jeho okolí, hlavně v Geesachtu. Téhož roku 5. července odjel soubor na velký mezinárodní festival do Bitburgu. Tamního festivalu se zúčastnilo 37 souborů z celé Evropy. Na další letní zájezd se soubor vydal o víkendu 14. - 15. července a navštívil Roding. V září soubor předvedl během jednoho dne své umění v Bavorské Rudě.

V roce 1991 se soubor několikrát vydal na jednodenní vystoupení do zahraničí např. do Zwieselu, Bavorské Rudy, ale také na regionální festivaly a slavnosti. Největší událostí tohoto roku byl slavnostní koncert *Ke Klatovům vede cesta...* připomínající 35 let působení folklorního souboru Šumava konaný dne 4. června. V rámci družebních styků mezi městy Klatovy a Heemskerk se soubor zúčastnil ve dnech 22. - 28. října 1991 zájezdu do holandského města a jeho okolí. Do Heemskerku se soubor podíval ještě v letech 1995, 1996, 2003 a 2008.

Ve dnech 24. dubna až 4. května 1992 se soubor zúčastnil mezinárodního folklorního festivalu ve francouzském městě Blois. Tento zájezd se uskutečnil v rámci výměny se souborem z Francie.

Klatovský soubor vystoupil 11. července roku 1993 v bavorském Spigelau. Za pouhé čtyři dny se Šumava vydala na desetidenní zájezd do řeckého města Arideana na základě pozvání od řeckého souboru *Akrites Almopias*. V létě se v Klatovech konala přehlídka folklorních souborů ze západních Čech a Šumava nesměla chybět.

V následujícím roce soubor zavítal do italského města Marsaly. Tohoto léta se souboru písní a tanců Šumava podařilo jako hlavnímu organizátorovi uskutečnit první Mezinárodní folklorní festival „Klatovy '94“, kterého se zúčastnily soubory z Itálie, Německa, Polska a České republiky.

Společně s dvaceti osmi soubory z několika evropských zemí vystupovali na Slavnosti sýrů ve francouzském městečku Poligny ve dnech 27. - 28. května 1995 rovněž dva zástupci okresního města – taneční soubor Šumava a dechová kapela Klatovští Dragouni.

V roce 1996 soubor oslavil 40. výročí svého působení a ohlédnutím za klatovským folklorem byl slavnostní koncert s názvem *Od písničky k tanci*, který se konal 30. dubna v kulturním domě Družba v Klatovech. O režii se opět postaral Václav Bárta.

Ve dnech 22. srpna až 1. září 1998 se soubor zúčastnil I. Mezinárodního festivalu v Agrininu, jehož hlavním organizátorem byl soubor *Polistiko Kendro*, který se ve stejný rok zúčastnil V. Mezinárodního folklorního festivalu v Klatovech.

4.2.5. Soubor od roku 2000 po současnost

V srpnu roku 2000 se soubor vydal na svou první cestu mimo evropský kontinent do egyptského města Ismailia. Zde se členové podívali i na známá historická místa jako jsou pyramidy v Gíze.

V roce 2001 soubor vystoupil v celovečerním programu s názvem *Návraty* u příležitosti 45. výročí svého založení. Režie pořadu se ujal Václav Bárta, tou dobou byla vedoucí souboru Irena Valentová, vedoucím lidové hudby Ing. Jiří Pfeffer a vedoucí pěvecké složky Mgr. Hana Haladová.

Osm vystoupení určených pro zahraniční turisty soubor absolvoval během října roku 2002 v hotelu Vydra v obci Srní. Prázdniny si členové souboru zpříjemnili účastí na festivalu v Portugalsku. V pořadu České televize *Povodí Vltavy* soubor předvedl Pošumavský štajdyš. To však nebylo jediné natáčení pro televizi. Spolu se soubory Jiskra, Mladina a Úsměv Šumava natáčela v pivovarském muzeu v Plzni.

Úspěšným byl pro soubor soutěžní rozhlasový pořad *U muziky s Plzeňáky aneb O chodský soudek*, který Šumava díky svým písním a hlasům diváků vyhrála. Celý pořad se natáčel v roce 2003 ve studiu Českého rozhlasu v Plzni. Na Mezinárodním folklorním festivalu ve Strážnici, který se konal ve dnech 28. až 29. června, soubor vystupoval se svým pásmem Průvod koz. Necelý týden po Mezinárodním folklorním festivalu v Klatovech se soubor vydal na Mezinárodní gymnastický a taneční festival v Alicante ve Španělsku.

Šumava se také zúčastnila oslav vstupu České republiky do Evropské unie na klatovském náměstí 1. května 2004. V srpnu se vydala na mezinárodní folklorní festival do Písku a již po několikáté se zúčastnila tradičního Pošumavského věnečku v Praze, který se konal

v sálech Národního domu již po šedesáté osmé. Pořadatelem je Sdružení rodáků a přátel Chodska a Pošumaví – Psohlavci v Praze. Tento ples je svého druhu nejvýznamnější událostí v Praze.

Několik dní v květnu roku 2005 strávil soubor ve francouzském městečku Bouxwiller nedaleko Štrasburku, jehož prohlídka byla samozřejmostí. V září si soubor vyjel na víkend do Dýšiny na MFF Česká náves Dýšina.

Znamého folklorního festivalu ve Strážnici se Šumava zúčastnila během jeho 61. ročníku v pořadu *Spojení* v červnu roku 2006. V rámci výměny s řeckým souborem, který přijel na Mezinárodní folklorní festival do Klatov, se Šumava vydala do města Poligiros na Chalkidiki ve dnech 8. až 18. srpna. V poslední čtvrtině roku soubor oslavil jubilejní 50. výročí představením s názvem *Až tudy pojeděš, zastav se*, konaném v klatovském divadle.

V roce 2007 se klatovští vydali na dlouhou cestu do dvoumilionového města Ekaterinburg v Rusku poblíž Uralu na hranici Evropy s Asií. Ve městě, kde byl vyražděn rod Romanovců, soubor strávil deset dní (od 15. do 25. července). V srpnu se soubor po několikaleté přestávce zúčastnil Chodských slavností. Začátkem října se konala III. Celostátní přehlídka folklorních sokolských souborů v Chrudimi, na které ten klatovský nesměl chybět.

Ve dnech 19. až 28. července roku 2008 se Šumava vydala do italského města Pontinia na místní mezinárodní folklorní festival. Ke konci prázdnin se soubor zúčastnil hned několika slavností: MFF Strakonice, Folklorních slavností *Setkání na Blatech* v Ševětíně a 5. Mezinárodního folklorního festivalu Pražský jarmark.

V létě následujícího roku se soubor vydal na maďarský festival *Adacs* ve dnech 23. – 28. 7., po cestě si prohlédl jak Vídeň, tak i Budapešť. Po příjezdu 1. srpna vystoupil v Železné Rudě u příležitosti 440 let založení města. V Klatovech se představil 12. září v letním kině v rámci Dnů evropského kulturního dědictví. Koncem roku Šumava intenzivně nacvičovala s ostatními soubory západočeského kraje společné vystoupení na Národním krojovaném plese konaném 13. února 2011 v Top Hotelu Praha. Ples pořádá Folklorní sdružení České republiky.

V roce 2011 soubor oslavil 55 let svého působení. Šumava připravila celovečerní program s názvem *My jsme se k vám přišli ptáti* ve spolupráci se Stálou divadelní scénou Klatovy.

Tehdejší vedoucí souboru byla Irena Valentová, vedoucí taneční složky Iveta Lízancová, vedoucí lidové hudby Bc. Jan Hrdina a režie pořadu se ujal PhDr. Zdeněk Vejvoda, Ph.D.

V současné době se soubor vyrovnává se ztrátou své dlouholeté vedoucí Ireny Valentové a s personálními problémy. Mnoho tanečníků přestalo tancovat, protože založili vlastní rodiny, studují, nebo pracují v jiném městě. Nový soubor získává jen těžko, a když, tak moc dlouho do souboru nedochází. To ovšem není jev pouze současný, jak potvrzuje Jana, 68: „Dřív ti, co přešli ze Šumavánku do dospělého, tak většinou do roka, do dvou skončili. Buď jim to zakázali rodiče kvůli špatným známám, nebo kvůli tomu, že se přijelo pozdě z vystoupení. Tak jich moc nezůstalo. Musí být zázemí, které tě v tom podporuje.“ To potvrzuje i Tomáš, 26: „Do souboru mě v mých šesti letech přihlásila mamka, která sama tancovala. Asi od devíti jsem se začal stydět za kroj, protože se mi vrstevníci posmívali, když mě v něm viděli. Nějak jsme to ale překonali. V patnácti jsem začal být úspěšný v jiné oblasti a vadily mi určité problémy v souboru jako třeba ne úplně nejlepší vztahy mezi tanečníky, tak jsem i přesto, že mi u toho mamka držela, v šestnácti skončil.“

Struktura obsazení tanců a zkoušky byly dřív také jiné. V současnosti tančí v podstatě ti, co přijdou na vystoupení. Dřív byla situace jiná. Jana, 68: „Všichni uměli všechny tance a až podle programu se určovalo, kdo bude co tancovat. Pokud někdo z tance vypadnul, tak se do něj už prostě nedostal, až když se místo zase uvolnilo, ne jako dneska. Zkoušelo se v úterý a ve čtvrtek a měli jsme pianistu. A to bylo podle mého o mnohem lepší než dneska s těma nahrávkama.“

Soubor Šumava ale zkouší dál a připravuje se na plánovaný XX. Mezinárodní folklorní festival „Klatovy 2013“. Pro menší počet tanečníků se upravují starší tance, obnovují se sólové tance a rozšiřuje se repertoár dívčích tanců. Mezi starší tance, které soubor tančí dodnes, patří například hulán, štajdyš, dívčí bobek, furant, kalamajka, dupák, lendlery. Hudební složka souboru občas zkouší i s tanečníky. Jana, 68 k současnému stavu dodává: „Dřív byla nějak větší parta, zažila se větší sranda. Když se někam jelo, tak byli vždycky všichni pohromadě. Buď to dělalo to, že po zkouškách se chodilo na pivo s topinkami a sedělo se takhle hodinu a společně se dělali Vánoce, Silvestr. Možná to dělalo i to, že moc peněz nebylo a tak jsme byli šťastný, že se někam dostaneme. Neexistovalo, že by rodiče dětem něco naplánovali, když má být v sobotu vystoupení. Do Šumavánku totiž chodily hodně děti souboráků, který tu povinnost cítili. A šťve mi to, že soubor takhle zaniká.“ Tomáš, 26 nakonec zjistil, že mu tancování chybí a začal opět tancovat.

„Momentálně vidím snahu o obnovu, ale ta bude hodně náročná. Nejlepší by asi bylo vzbudit zájem dětí.“

Jiná situace panuje v dětském souboru, který navštěvuje asi čtyřicet dětí. Všem je do patnácti let, což bývá přelomové období, kdy drtivá většina dětí přestává tancovat. Potenciální základnu tanečníků tedy dospělý soubor má, ale už teď je jasné, že ani zdaleka ne všichni do dospělého souboru začnou chodit. Šumavánek má široký repertoár tanců i tematických pásem, které vznikly ve spolupráci se Zdeňkem Vejvodou, jsou to například pásma *Boty, boty, botičky*, *Komáři se ženili*, *Rybičky, rybičky*.

4.3. Organizační struktura souboru

Soubor tvoří dvě složky – hudební a taneční. V minulosti měl soubor ještě pěveckou složku skládající se ze šesti zpěvaček. „Ty měly vždycky oddělené zkoušky a netancovaly.“ (Jana, 68). Situace se změnila v roce 1964, kdy i zpěvačky začaly tancovat. Obsazení muziky bylo často nestálé a to obzvlášť co se týče houslí a kontrbasu. Každá ze složek má svého vlastního vedoucího. Zpočátku tvořily taneční základnu převážně manželské páry, což bylo ideální pro tvorbu mnoha sólových a párových tanců. Od přelomu tisíciletí se soubor potýká s nedostatkem chlapců, kteří jsou obzvlášť ohroženou skupinou kolem patnáctého roku, kdy často s folklorním tancem skončí. V současnosti má soubor Šumava asi patnáct aktivních členů, kteří si prošli několika lety přípravy v dětském souboru Šumavánek. Nově příchozí většinou do dvou let v souboru skončí. Hudební a taneční složka zkouší odděleně, před vystoupením mají zkoušky společné. Všichni tanečníci pochází z Klatov a jeho blízkého okolí.

4.4. Lidový kroj Klatovska

Lidový kroj odráží hospodářské postavení nejen jeho nositele, ale i celého kraje. Kroje mají určité společné rysy dané jejich užitím a účelem (pracovní oděv, sváteční kroj) i životními podmínkami. V České republice můžeme vyzorovat mnoho oblastních a místních variant lidového kroje. Odlišně vypadají na Moravě, Slezsku a v oblastech Čech. V rovinných oblastech najdeme bohaté kroje a naopak v horských oblastech, které

bývaly osamocené, většinou kroje jednodušší a starobylejší. Podobu českého lidového oděvu ovlivňovaly historické události, dobové módní styly, ekonomické podmínky i styk s jinými etniky. Odlišujeme nejen kroje sváteční a pracovní, ale i kroje různých stavů a generací. Věk nositele se odráží v barevnosti a míře zdobnosti, přičemž nejzdobnější byl kroj mladých, svobodných lidí. Se svatbou přišel kroj důstojnější, bez nákladného zdobení a v tmavších barvách. Vdané ženy si většinou i jinak upravovaly vlasy a začaly používat pokrývky hlavy (čepce, šátky). Lidový kroj se začal z běžného života vytrácet v první polovině 19. století a dnes se nosí jen při některých kulturních příležitostech a během nejrozmanitějších folklorních aktivit.

Nejznámější kroj západních Čech je kroj plzeňský a především do nedávné doby nošený kroj chodský, mezi méně známé patří ty, které se přestaly nosit po polovině minulého století - plaský, stříbrský, hradištský, chotěšovský a z příhraničních oblastí chebský, loketský, z Karlovarska a Šumavy. Karel Polák si ve své studii všímá, že klatovský kroj je podobný jak kroji chodskému, tak i plzeňskému – právě „mužský kroj je v mnohém podobný tomu z Chodska a ženský kroji z Plzeňska“⁵⁴. Rok 1848 přinesl zrušení roboty, zvýšení životních nároků na venkově a velká očekávání venkovského lidu v nový společenský život. Ve snaze vyrovnat se měšťanům přestávají nosit venkovský kroj a právě v této době selský kroj na Klatovsku zaniká.

Karel Polák popisuje části mužského kroje takto: košile byla bílá s krézlem, kalhoty žluté spratkovice (kožené, z ovčí kůže), kabát byl tmavomodrý s bílým lemem, na nohou se nosily světle modré punčochy a černé střevíce s mosaznými přezkami, nebo černé vysoké boty. Ženský kroj se skládal s bílé košile s krézlem, spodní sukně čtyř různých barev, svrchní sukně měla popelavou, tmavou, nebo červenou barvu, živůtek byl červený nebo se nosila červená šněrovačka, na hlavě ženy nosily bílý čepce, fěrtuch zelený s pentlí, červené punčochy a střevíce černé s mosaznou přezkou. Svatební kroj ženicha a nevěsty se nedochoval. Kroj byl vyroben nejčastěji z plátna, šerky (skládala se z osnovy lněné a vlněné), kanafasu, cajku, kamlotu, kartounu, mezulánu, flanelu apod.

Samotný kroj tedy nebyl natolik rázovitý jako kroj Plzeňský. Až na Prácheňsko a Vodňansko nemůžeme mluvit o svérázném kroji vybočujícím nad ostatní. Doklady z počátku 19. století mluví o tom, že selský lid z Klatovska se obléká stejně jako v jiných

⁵⁴ POLÁK, Karel. Selský kroj na Klatovsku, Vlastivědné muzeum Dr. Hostaše v Klatovech, s. 4

českých krajinách. Měšťanský kroj na vyobrazení z roku 1826⁵⁵ je na dobovou módu opožděný a vypovídá o konzervatismu kraje. Žena má kabátek se šúsky na bocích, bez límce, s úzkými rukávy a našitými zoubky, sukně je zdobena květy bez okrajového pásu. Mezi novější prvky, které má žena na sobě, patří šátek na krku, bílé punčochy a bílý, tvrdě naškrobený čepec s krajkou. Oblek, který má na sobě sedlák je také propojením starého s novějším: má široký klobouk, šátek na krku, dole se rozevírající vestu a šosatý⁵⁶ kabát s kapsami a nízkým límcem. Později nosili muži prodloužené kabáty, vyšší límce, výšivkou zdobené košile a vysoké boty. Košile a vesty bývaly vyrobené z bílé šerky a ženy nosily šerkové sukně. Tento materiál byl tradiční a nejspíš ze šetrnosti na Klatovsku dlouho oblíbený, proto se mu říkalo „klatovka“.

Vyobrazení z roku 1850⁵⁷ zachycující sedláka a chasníka ze Štěpánovic ukazuje novější kroj. Módní kabát s klopami a vysokým límcem i dvouřadová vesta odkazují na městskou módu první poloviny století. Košile se širokými rukávy a vysoká vydrovka⁵⁸ zase odkazují na selský vliv. Celkově se teda jedná o kroj ovlivněný městem, ale pěkně zdobený a opět hodně o mnohem konzervativnější než se nosil v tehdejší době dál směrem ke středu Čech.

Dokladem o podobě kroje z Merklínska, které leží více na severu, před zrušením poddanství je obrázek malovaný hraběnkou Rosou Kolowratovou z roku 1840⁵⁹. Oblek chlapce je výrazně ovlivněn městskou módou: krátký kabát s klopami zdobenými knoflíky po bocích, šátek okolo krku a cylindr. Za pozornost stojí dívky čepce. Ten je dokulata naškrobený, je posazen v zadní části temene tak, že široké krajky leží na vlasech a čepce je postaven do výše. Stuha je vzadu naskládána do mnoha ohybů, což je charakteristické pro Pošumaví. Šátky si ženy vázaly jen ve sváteční dny, doma nosily plátěné nebo kartounové tištěné šátky „na babku“. Díky muzejním sbírkám je známa celá řada podobných čepců. Jde o tvar i druh skutečně charakteristický pro celé okolí od Chudenic až po Přeštice. Můžeme říct, že je to místní zvláštnost, jak způsobem provedení, tak i pro široké, někdy i dvojnásobně sešívané krajky. Mřížkovaná půda čepěčku je totiž provedena zvláštním stahováním nití plátna v šikmých linkách, ale rostlinný vzor je podkládán a obšíván jako u jiných čepců. Na Chudenicku se vyšivaly více uzlíčkové čepce a ve vzoru převládaly drobné metličkové snítky.

⁵⁵ viz. obrazová příloha č. 1

⁵⁶ dlouhý kabát s velkým zadním rozparkem

⁵⁷ viz. obrazová příloha č. 2

⁵⁸ chlapecká pokrývka hlavy, na bocích kožešinová

⁵⁹ viz. obrazová příloha č. 3

5. Mezinárodní folklorní festivaly

5.1. Vznik a vývoj folklorních festivalů v České republice

Národopisná výstava československá konaná v Praze roku 1895 vytvořila ideový základ pro všechny pozdější folklorní slavnosti. V té době se jednalo o myšlenku prosazení národa a demonstrace jeho svébytnosti. Poválečné slavnosti se zase snažily o budování kulturního života národa na nových základech. Tyto festivaly jsou projevem tzv. druhé existence folkloru. „Lidové písně, hudba a tanec se dostávají mimo prostředí, kde vznikaly a kde byly nedílnou součástí každodenního života lidu.“⁶⁰ Jedná se o zákonitý proces, ke kterému v českých zemích dochází hlavně s nástupem průmyslové revoluce, díky které se bortí dosavadní feudální způsob výroby.

Folklorní festivaly jsou dnes naplněny nejrůznějšími tematickými pořady. „Právě přehlídky, slavnosti i festivaly se stávají příležitostmi ke komunikaci, předávání zkušeností, možnosti srovnání své práce, kvality vedoucích, jsou prostředkem ke zhodnocení vlastní práce, získáváním nových poznatků o kulturním zázemí jiných regionů i příležitostí k získávání přehledu o stavu tradiční lidové kultury a její prezentace v zahraničí.“⁶¹ Festivaly jsou významným místem setkávání souborů, příležitostí k navázání kontaktů, reciprocit mezi soubory a jsou významným fenoménem kulturně-společenského života. „V procesu globalizace a kulturní rozmanitosti se tak regionální zvyky a festivaly stávají prostředkem k posilování vlastní identity a uvědomování lokálních, regionálních a národních hodnot.“⁶² Oblibu si festivaly získaly i tím, že dokázaly navázat pocit bezprostředního kontaktu mezi diváky a účastníky.

Dalším podnětem k rozvoji regionálních folklorních slavností byl Slovácký rok v Kyjově od roku 1921. „První novodobým celostátním folklorním festivalem se staly národopisné slavnosti, které se pod názvem *Československo v tanci a zpěvu* uskutečnily v roce 1946

⁶⁰ FROLEC, Václav et al. Mezi hudci: slavnosti lidových písní a tanců v Čechách a na Moravě. 1. vyd. Brno: Blok, 1985. s. 226

⁶¹ HABARTOVÁ, Romana. Folklorní hnutí a tradiční lidová kultura na přelomu tisíciletí. In: BLAHŮŠEK, Jan. Problematika prezentace a medializace tradiční lidové kultury: sborník příspěvků z 21. Strážnického symposia konaného ve dnech 15.-16. března 2006 / [výkonný redaktor: Jan Blahůšek]. Strážnice: Národní ústav lidové kultury, 2006. s. 167

⁶² tamtéž, s. 168

ve Strážnici.⁶³ Tyto slavnosti se setkaly s velkým úspěchem a byly prohlášené za celostátní. Kontroverzní a problematickými se ukázaly soutěže hudeců, zpěváků a tanečníků a hodnocení krojů účastněných souborů. Vystoupení vesnických souborů se těšily velké oblibě pro svou bezprostřednost, ale od sedmdesátých let dochází k programovým zásahům režisérů a choreografů, se kterými i vesnické skupiny začnou spolupracovat. Pořady jim věnované tedy zanikly a byly nahrazeny regionálními pořady. Strážnice byla programovou inspirací pro většinu folklorních festivalů v tehdejší Československu.

5.2.Mezinárodní folklorní festival v Klatovech

Nápad uskutečnit folklorní festival v Klatovech vznikl díky tomu, že soubor písní a tanců Šumava poznával jak na domácích, ale i zahraničních festivalech organizaci folklorních festivalů. Nadšení Ireny Valentové i samotných tanečníků bylo takové, že se rozhodli klatovským divákům nabídnout prostřednictvím festivalu folklor z celého světa. Folklorní festival byl poprvé zrealizován v roce 1993. Do Klatov přijely soubory z Itálie, Německa, Polska a České republiky. Tato ojedinělá událost slavila velký úspěch a od té doby se koná v době klatovské poutě každý rok.

Festival si klade za cíl podpořit rozvoj kulturního života v regionu, poznávání lidové kultury nejen jiných regionů České republiky, ale i zahraniční kultury. Přispívá k rozvoji cestovního ruchu a dopomáhá k další spolupráci mezi soubory. S festivalem je spojen řemeslný trh s ukázkami v současné době ojedinělými řemesly. V průběhu tří denního festivalu se průměrně uskuteční asi 18 samostatných pořadů včetně nedělního průvodu městem. V rámci Folklorního sdružení České republiky je klatovský festival řazen mezi nejvýznamnější v ČR a jediným svého druhu na Klatovsku. V roce 2013 se připravuje jubilejní XX. ročník. Klatovský folklorní festival vzniká mimo jiné ve spolupráci s Tělocvičnou jednotou Sokol Klatovy a s pomocí členů tanečního souboru Šumava.

⁶³ JANČÁŘ, Josef a Jan KRIST. Národopisné slavnosti a folklorní festivaly v České republice: (s přihlédnutím k dějinám literatury a umění). Strážnice: Národní ústav lidové kultury, 2007. s. 70

Závěr

Tato práce si klade za cíl odhalit, zda je možné navázat na původní tradice, nebo zda se jedná o konstrukt na příkladu souboru písní a tanců Šumava Klatovy. Hned zpočátku jsem díky zkoumání v klatovském okresním archivu a v muzeu Dr. Hostaše zjistila, že v minulosti v Klatovech nefungoval žádný folklorní soubor. Taneční aktivity zaměřené na folklor se objevují až v padesátých letech 20. století a to nejdříve jen okrajově v rámci pěveckého sboru Šumavan a od roku 1956 v podobě souboru písní a tanců Šumava. Ten od svého počátku působil pod závodem Škoda, jehož zaměstnanci tvořili základnu souboru. Od svého založení soubor v podstatě nijak nevybočoval z dobového vnímání folklorního umění. Spolupracoval s nejrůznějšími profesionály i poloprofesionály, kteří korigovali repertoár tanečního souboru (choreografie vytvářel např. František Bonuš, Oldřich Leonský) a pomáhali upravovat hudební skladby (Václav Kybic, František Bonuš, Zdeněk Bláha). Historické události významným způsobem chod souboru neovlivnily. V souladu s tím, že stát se snažil prezentovat navenek, bylo umělcům umožněno cestovat do zahraničí. Členové souboru Šumava se tak například v šedesátých letech dvakrát podívali do Anglie, v sedmdesátých letech do Belgie a v osmdesátých letech do NDR. Soubor Šumava je dodnes jediným folklorním souborem na Klatovsku, proto tance, písně a zvyky typické pro Pošumaví je možné vidět pouze v jejich podání.

Při mém zkoumání jsem pracovala s primárními prameny. Analyzovala jsem dokumenty, jako jsou kronika a archiv souboru spolu s dokumenty o zájezdech. Některé informace v těchto zdrojích však nejsou vůbec obsaženy a některé jsou naopak zpracovány velice podrobně. Proto jsem historii souboru doplnila o autentické vzpomínky dvou bývalých členů. Ukázalo se, že repertoár, se kterým se soubor prezentuje, je od jeho vzniku více méně stejný. V šedesátých letech vznikl tak velký počet tanců, že z toho soubor po hudební i taneční stránce těží dodnes. Co se týče dětského souboru Šumavánek, ten v současnosti poměrně často spolupracuje se Zdeňkem Vejvodou, který připravuje zcela nová tematická pásma. V posledních letech se soubor potýká s personálními problémy, to se ovšem nedá říci o dětském souboru, který tvoří velmi silnou potenciální základnu dospělému souboru. Mnoho dětí ale přestává tancovat kolem jejich patnáctého roku, nebo do dospělého souboru dochází jenom chvíli a pak s tancováním přestanou. Současnost jsem doplnila jedním rozhovorem s aktivním členem souboru a vlastním zúčastněným pozorováním.

Zakládající členové se několikrát vydali do okolí Klatov a snažili se o sběr lidových tanců a písní. Nejvíce se jim podařilo zachytit střípky lidové kultury v okolí Strážova. Zde je vidět snaha o navázání na původní tradice, ale podíl konstruktů na výsledném repertoáru je značný. Vystoupení souboru tedy plně zapadají do projevů folklorismu. Nutno podotknout, že i přes touhu diváků po autenticitě jsou lidové písně a tance předváděné na pódii spíše podobné operetě a baletu než autentické nápodobě tradiční kultury. Navíc tato prezentace v současnosti zasahuje pouze určité skupiny lidí.

Seznam použité literatury

BONUŠ, František. Tance, písně a hudba plzeňského kraje: Tance z doolského Chodska zpracovala Milada Pučelíková. František Bonuš; [Zprac. M. Pučelíková]. 1. vyd. Praha: Státní nakladatelství krásné literatury, hudby a umění, 1955. 213 s., 2 příl., fot.

BENEŠ, Bohuslav. Úvod do folkloristiky. 1. vyd. Brno: Univerzita J. E. Purkyně, 1980. 131 s.

BROUČEK Stanislav, ed., JEŘÁBEK Richard, ed. Lidová kultura: národopisná encyklopedie Čech, Moravy a Slezska. 1. vyd. Praha: Etnologický ústav Akademie věd České republiky v Praze a Ústav evropské etnologie Filosofické fakulty Masarykovy univerzity v Brně v nakl. Mladá fronta, 2007. 1 sv.

BROUČEK Stanislav, ed., JEŘÁBEK Richard, ed. Lidová kultura: národopisná encyklopedie Čech, Moravy a Slezska. 1. vyd. Praha: Etnologický ústav Akademie věd České republiky v Praze a Ústav evropské etnologie Filosofické fakulty Masarykovy univerzity v Brně v nakl. Mladá fronta, 2007. 2 sv.

BURKE, Peter. Lidová kultura v raně novověké Evropě. Vyd. 1. Praha: Argo, 2005, 374 s.

FROLEC, Václav et al. Mezi hudci: slavnosti lidových písní a tanců v Čechách a na Moravě. 1. vyd. Brno: Blok, 1985. 212 s.

HABARTOVÁ, Romana. Folklorní hnutí a tradiční lidová kultura na přelomu tisíciletí. In: BLAHŮŠEK, Jan. Problematika prezentace a medializace tradiční lidové kultury: sborník příspěvků z 21. Strážnického symposia konaného ve dnech 15. - 16. března 2006/[výkonný redaktor: Jan Blahůšek]. Strážnice: Národní ústav lidové kultury, 2006. 29 s.

JANČÁŘ, Josef. Lidová kultura a vývoj její prezentace a medializace. In: BLAHŮŠEK, Jan. Problematika prezentace a medializace tradiční lidové kultury: sborník příspěvků z 21. Strážnického symposia konaného ve dnech 15.-16. března 2006/[výkonný redaktor: Jan Blahůšek]. Strážnice: Národní ústav lidové kultury, 2006. 5 s.

JANČÁŘ, Josef a Jan KRIST. Národopisné slavnosti a folklorní festivaly v České republice: (s přihlédnutím k dějinám literatury a umění). Strážnice: Národní ústav lidové kultury, 2007. 181 s.

KRIST, Jan. Tradice lidové kultury v kulturním vývoji České republiky: sborník příspěvků. Strážnice: Ústav lidové kultury, 2001. 151 s.

KRUPKOVÁ, Jaroslava. Tradice a etnografie: k úloze tradice ve vývoji kultury. 1. vyd. Praha: Karolinum, 1991. 125 s.

LINHART, Jiří, ed., VODÁKOVÁ, Alena, ed. a KLENER, Pavel, ed. Velký sociologický slovník. vyd. 1. Praha: Karolinum, 1996. 747 s.

MALINA, Jaroslav. Antropologický slovník, aneb, Co by mohl o člověku vědět každý člověk: (s přihlédnutím k dějinám literatury a umění). Brno: Akademické nakladatelství CERM, 2009. 4738 s.

Malý etnologický slovník. Editor Josef Jančář. Strážnice: Národní ústav lidové kultury, 2011. 115 s.

MURPHY, Robert Francis. Úvod do kulturní a sociální antropologie. Vyd. 1. Překlad Hana Červinková. Praha: Sociologické nakladatelství, 1998. 267 s. Studijní texty (Sociologické nakladatelství)

POLÁK, Karel. Selský kroj na Klatovsku, Vlastivědné muzeum Dr. Hostaše v Klatovech, 15 s.

ŠIMŠA, Martin. Presentace tradiční lidové kultury v zemích střední a východní Evropy. In: BLAHŮŠEK, Jan. Problematika prezentace a medializace tradiční lidové kultury: sborník příspěvků z 21. Strážnického symposia konaného ve dnech 15. - 16. března 2006/[výkonný redaktor: Jan Blahůšek]. Strážnice: Národní ústav lidové kultury, 2006. 7 s.

TYLLNER, Lubomír. Tradiční hudba: hledání kořenů. 1. vyd. Praha: Etnologický ústav Akademie věd České republiky, 2010. 222 s.

Výbor pro současného čtenáře. Česká lidová tvořivost, vyd. 1. Praha: Odeon, 1990. 363 s.

Prameny

Archiv souboru písní a tanců Šumava, TJ Sokol Klatovy

Kronika souboru písní a tanců Šumava z let 1956 – 2010, TJ Sokol Klatovy, nestránkovaný rukopis

Kronika tanečního souboru Šumavan z let 1951 – 1955, Státní okresní archiv Klatovy, nestránkovaný rukopis

Soukromý archiv informátora Josefa

Elektronické zdroje

Stanovy FoS ČR 2005: Stanovy Folklorního sdružení České republiky Schválené Valnou hromadou 25. 11. 2005. In: [online]. [cit. 2013-04-01]. Dostupné z: <http://www.folklornisdruzeni.cz/stanovy-fos-cr-2005>

SVOBODA, Michal. Vynalézání tradic. [online]. [cit. 2013-04-01]. Dostupné z: <http://www.antropologie.zcu.cz>

Obrazové přílohy

Obrazová příloha č. 1: manželé z Klatovska, obrázek z roku 1826, archiv souboru písní a tanců Šumava, TJ Sokol Klatovy

Obrazová příloha č. 2: sedlák a chasník ze Štěpánovic u Klatov, obrázek z roku 1850, archiv souboru písní a tanců Šumava, TJ Sokol Klatovy

Obrazová příloha č. 3: mladý pár z Merklínska, obrázek z roku 1840, archiv souboru písní a tanců Šumava, TJ Sokol Klatovy

Obrazová příloha č. 4: dětský folklorní soubor Šumavánek v roce 2008, archiv autorky

Obrazová příloha č. 5: soubor písní a tanců Šumava na klatovském náměstí v roce 1991, archiv souboru písní a tanců Šumava, TJ Sokol Klatovy